

Slovenski Pravniki

Izdaja društvo „Pravnik“ v Ljubljani

ODGOVORNI UREDNIK:

Dr. RUDOLF SAJČIČ

VSEBINA:

1. UNIV. PROF. DR. LAPAJNE: Medpokrajinska pravna pomoč v naši kraljevini	201
2. DR. KARL ŠAVNIK: Naš zakon o glavni kontroli	221
3. PROF. DR. M. DOLENC: Prisilna vzgoja k delu po našem kazenskem pravu	230
4. Književna poročila	246
5. Razne vesti	249

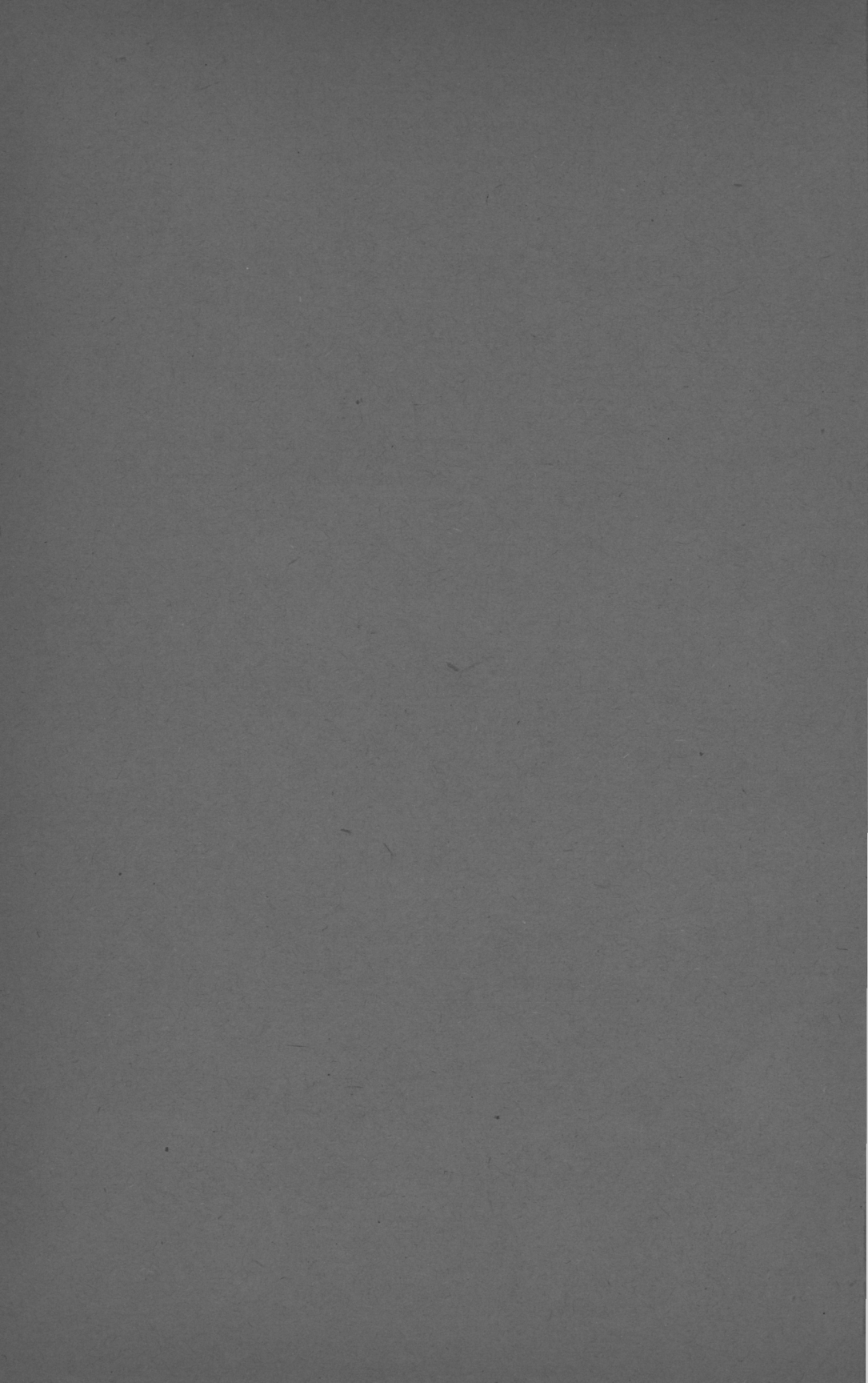
PRILOGA: Odločbe stola sedmorice v civilnih stvareh.

V LJUBLJANI

NATISNILA „NARODNA TISKARNA“

1923

SLOVENSKI PRAVNIK.

Leto XXXVII. V Ljubljani, 1. oktobra 1923. Štev. 9. in 10.

Medpokrajinska pravna pomoč v naši kraljevini.

Univ. prof. dr. Lapajne.

Pokrajine naše kraljevine obvladuje še vedno najmanj šest formalnopravnih zakonodaj: slov.-dalm., hrv.-slav., srbi-janska, bos.-herc., črnogorska in ogrska. Glede civilnega postopanja so najbolj napredovale: slov.-dalmatinska, bos.-hercegovska in po zadnji prikrojena črnogorska. Srbski »zakonik o postopku sudskom u građanskim parnicama« z dne 20. februarja 1865 združuje v enem samem zakonu določbe naše jurisd. norme, našega c. pr. reda in izv. reda v temle razporedu: §§ 1—5 osnovna pravila, §§ 6—11 (gl. 1) nadležnost opštinskih sudova, §§ 27—91 (gl. 3) o nadležnosti prvostopenog suda, §§ 92—177 (gl. 4) o postopku kod suda, §§ 178—302 (gl. 5) o dokazima, §§ 358—375 (gl. 13) vročevanje sudskih presuda i rešenja, §§ 376—425 (gl. 14) o sredstvima obezbedjenja, §§ 461—500a (gl. 18) o izvršenju presude. Nesporno postopanje imajo Srbi urejeno po posebnih »pravilih o nespornim delima«, podobnih določbam našega zapuščinskega patenta.

Unifikacija formalnega prava bo v kraljevini gotovo prej uspela kakor ona materialnega prava. Dokler pa obstoje različni formalnopravni sistemi, nastajajo radi te različnosti v medpokrajinskem pravnem prometu določna vprašanja, na katera nam poda odgovor »medpokrajinska pravna pomoč« naše kraljevine. Z meddržavno pravno pomočjo ima skupne le nekatere norme, iz večine pa se od nje bistveno razlikuje.

Če govorim o meddržavni in medpokrajinski pravni pomoči, nimam v mislih zgolj pravne pomoči v ožjem smislu besede, ki obsega pravila za izkazovanje pomoči pri vročevanju tožb in drugih spisov, pri izvrševanju dokazov in pod., kakršno

pozna že notranjedržavni pravni promet. Pod pravno pomoč v tukaj rabljenem širšem smislu besede spadajo — poleg ravno navedenih — vse norme, katerim je namen osiguranje pravnega prometa med sodišči več držav ali med sodišči več pokrajin iste države. Zlasti je misliti na norme: o razmejitvi sodstva med tekmujočimi državami (pokrajinami), o meddržavnih (medpokrajinskih) podsodnostih in o pogojih za izvenozemeljsko (ekstrateritorialno) učinkovanje izrekov tujedržavnih (tujepokrajinskih) sodišč. Vse te norme so nam potrebne enako v spornem, kakor nespornem postopanju.

Nekaj zgledov pojasni to potrebo povsem jasno: Ali naj dopustimo v urejenem meddržavnem (medpokrajinskem) prometu tekmo sodišč za razsojo imobiliarne pravde ali ravnostake zapuščinske obravnave? (Ne, ker bi bilo med državami prizadeto teritorialno visočanstvo, med pokrajinami pa gre utemeljena prednost sodstvu rei sitae). Ali naj dopustimo tekmo sodišč za ugotovitev neveljavnosti meddržavnega (medpokrajinskega) braka? (Tudi ne, ker bi utegnila različna sodišča, dasi bi izhajala iz iste kolizijske norme, vendar dospeti vsled različne presoje dejanskega stanu do različnih sodb. Vendar prodira norma, da naj sodi matrimonialne pravde izključno nacionalna država zakoncev, prav počasi v zakonodaje evropskega kontinenta.) Ali naj trpimo tekmo sodstev za razsojo trgovskih pravnih? (Na vsak način, ker bi se protivilo interesom meddržavnega in medpokrajinskega trgovstva, ako bi smeli dolžnika preganjati le v eni sami (njegovi nacionalni) državi oz. pokrajini.) — V pogledu meddržavnih in medpokrajinskih podsodnosti gre za vprašanje, je-li so dopustne proti tujim državljanom (pokrajincem) druge, strožje podsodnosti, kakor proti domačinom, in katere? Posebne podsodnosti proti nedomačinom so potrebne že radi tega, ker se činjenice, na katerih slone podsodnosti proti domačinom (n. pr. domovališče), pri njih praviloma ne obistinijo. — Potreba izvenozemeljskega učinkovanja sodnih izrekov za njih izvršitve na tujem ozemlju, pritegnitve kridatarjeve imovine s tujega ozemlja v tukajšnji stečaj itd. je jasna. Države tej potrebi nerade ustrezajo ozir. stavijo za te vrste pravno pomoč težke pogoje, najmanj zagotovitev medsebojnosti. — Enako jasna je potreba pravne

pomoči v ožjem smislu besede (za golo ugotavljanje pravic z vročevanjem spisov, izvedenjem dokazov.)

Pravni viri za meddržavno pravno pomoč z odgovori na goristavljena vprašanja (dasi ne na vsa) se nahajajo raztreseni po naši j. norm., c. pr. redu, izv. redu, v nesp. post., razbrem. noveli, preklicnem redu in drugih zakonitih določbah. Doktrini ostane pridržano, jih sistematičneje urediti, kakor je to storil zakonodajalec, in izpolniti vrsto zevajočih vrzeli. Za medpokrajinsko pravno pomoč naše kraljevine pa sploh nimamo nobenih zakonitih določb razen tistih, katere posnemam neposredno novemu državnemu pravu, ki temelji na enotnosti države in enotnosti njene justice. Ravno vsled enotnosti države in justice se naša medpokrajinska pravna pomoč bistveno razlikuje od meddržavne, tako da je moči znanstveno dognana načela zadnje, zlasti kolikor so že uzakonjena, prenesti per analogiam na medpokrajinsko pomoč le toliko, kolikor to dopušča ustroj enotne države z enotno justico.

Preden preidem na podrobne norme, veljavne za posamezne panoge medpokrajinske pravne pomoči, anticipiram nastopna osnovna načela, ki naj veljajo po mojem raziskovanju zanjo:

1. Pravno pomoč v ožjem smislu besede si morajo izkazovati pokrajinska sodišča medsebojno po predpisih za notrajno državno, ne za meddržavno pravno pomoč.

Radi tega odpade za izkazovanje te pravne pomoči predvsem pogoj medsebojnosti, ki se zahteva za meddržavno pravno pomoč. Tudi če bi bilo dokazano, da tuja pokrajina ne postopa recipročno, se njena prošnja za pravno pomoč ne sme zavrniti, ampak se mora iskati remedura po drugi poti.

Pogoj medsebojnosti je smatrati tudi v ostalem medpokrajinskem pravnem prometu (v medpokrajinskih stečajih, zapuščinah, izvršbah) z ujedinenjem v skupno državo enkrat za vselej za izpolnjen.

2. V medpokrajinskem prometu odpadejo vse tiste posebnosti, katere poznajo posamezni formalnopravni sistemi pokrajin za preganjanje tujih državljanov pred lastnimi sodišči.

3. Izrekom tujepokrajinskih sodišč je priznavati ekstraterritorialni učinek na vsem ozemlju kraljevine. Zato moramo izvrševati (z malenkostno izjemo) tujepokrajinske izvršilne naslove in uvaževati ugovore ondotne litispence in rei judicatae.

4. Razmejitev sodstva med pokrajinami je najmanj tako potrebna, kakor med državami, zlasti v tistih primerih, kjer govore tehtni razlogi za ustvaritev ekskluzivnega ali primarnega sodstva.

Ta razmejitev in pridelitev sodstva najbolj upravičeni pokrajini je med pokrajinami še potrebnejša kakor med državami, ker bo po načelu ad 3. postala odločba tudi nepoklicane pokrajine izvršljiva v vsej kraljevini.

5. Obstoj različnih formalnopравnih sistemov ostane v medpokrajinskem pravnem prometu še naprej relevanten za načini izvrševanja tujepokrajinskih zaprosil in izvršilnih naslovov, ker je to izvrševanje mogoče dopustno (z malenkostno izjemo) samo lege fori.

Historično je zanimivo, da so obstajale med kraljevino Srbijo in avstr. ogr. monarhijo ter med posameznimi sestavinami monarhije, ki tvorijo danes dele naše kraljevine, že pred ujedinjenjem posebne privilegovane pravnopomočne določbe. Temeljile so na pravnopomočnih dogovorih med Srbijo in monarhijo (iz l. 1881 in l. 1911) in na nagodbah med Avstrijo in Ogrsko (zase in za razmerje do Bosne-Hercegovine), med Ogrsko in Hrvatsko - Slavonijo, končno med Avstrijo in Hrvatsko-Slavonijo. Nudile so olajšave pri izvrševanju izvrš. naslovov, oteženja pri izbiri podsodnosti, jamčevanja za izročanje zapuščin in steč. skladov in pod. Dočim so uživali naši kraji te prednosti prej na podstavi — večkrat kratkodobnih dogovorov, jih uživajo danes — v neprimerno širšem obsegu — na podstavi novega državnega prava.

Kolikor bi to državno pravo za postavitev podrobnih norm medpokrajinske pravne pomoči ne zadostovalo, jih more danes statuirati ustavni zakonodajni faktor, in ne bo več treba pogajanj med posameznimi pokrajinami, kakor je bilo do ujedinjenja.

Razmejitev sodstva med pokrajini.

1.) Preko vprašanja, ali so deležni našega civilnega sodstva tudi tuji državljani oz. njih pravne zadeve, prehaja naš sodni pravilnik molče. Vendar potrjujeta to vprašanje soglasno teorija in praksa, oprta na splošno enakopravnost tujcev z domačini (§ 33 o. d. z.), ki bi bila malo vredna, ako bi se ne raztezala tudi na pravno zaščito. Vezana je le na dokaz, da velja medsebojnost.

Iz iste načelne enakopravnosti tujcev z domačini izhaja (dasi z nekaterimi preveč tesnimi omejitvami) § 4 srb. gradj. post. tega besedila: »Kad Srbin ima parnicu sa strancem, i stranac sa Srbinom, u slučajima izloženim u §§ 45, 46 i 47 gradj. zak., postupaće se propisima ovog zakonika. Parnice između stranaca raspravljaaće srpski sudovi, ako parničari žive u Srbiji i ako su naši sudovi inače u danom slučaju nadležni za sudjenje«.

Enakopravnost tujcev z domačini pri uživanju sodstva velja enako za sporno in nesporno postopanje.

Tu je p o k r a j i n c i n i s o t u j c i , a m p a k d r ž a v l j a n i . Z a t o r e j j i m j e v s a k e v r s t e s o d s t v o v s l e h e r n i p o k r a j i n i k r a l j e v i n e b r e z p o g o j n o n a r a z p o l a g o ; d o k a z a g l e d e m e d s e b o j n o s t i o d n j i h n i t e r j a t i . S a m o o b s e b i u m e v n o p a j e , d a m o r a b i t i t u j a p o k r a j i n a z a n j i h p r a v n e z a d e v e p r i s t o j n a p o p r e d p i s i h s v o j e g a f o r m a l n e g a p r a v a .

2.) Težje je vprašanje, ali se s m e n a š e s o d s t v o v m e š a v a t i v v s e p r a v n e s t v a r i t u j i h d r ž a v l j a n o v (p o k r a j i n c e v) , a l i p a s e m o r a v z d r ž e v a t i g l e d e n e k a t e r i h t e h z a d e v v u r e j e n e m m e d d r ž a v n e m (m e d p o k r a j i n s k e m) p r a v n e m p r o m e t u s o d s t v a ?

V uvodu sem omenil, da se vzdržujejo sodišča civiliziranih držav r e a l n i h (s p o r n i h i n n e s p o r n i h) s t v a r i , k i s e t i č e j o v t u j i d r ž a v i l e ž e č i h n e p r e m i č n i n . V z d r ž e v a n j e j i m n a r e k u j e m e d d r ž a v n o j a v n o p r a v o (o z i r n a t e r i t o r i a l n o v i s o č a n s t v o) , k i p a p r i č e n j a v n a j n o v e j š e m č a s u p o p u š č a t i n . p r . p r i u p r a v l j a n j u v a r o v a n č e v i h n e p r e m i č n i n v t u j i d r ž a v i s s t r a n i v a r u h a , p o s t a v l j e n e g a o d d o m o v i n s k e g a s o d s t v a (č l . 6 . I V . h a a š . k o n f .)

Ekskluzivnost realne jurisdikcije in njej odgovarjajoče vzdrževanje v tujo realno jurisdikcijo poznajo brez izjeme tudi

pokrajinska prava naše kraljevine n. pr. §§ 81, 117 naše j. n. Stavljeno je pod izredno strogo sankcijo § 42 j. n. Tudi v notranjdržavnem prometu dajejo za razsojo imobiliarnih pravnih zadev foru rei sitae prednost pred vsemi drugimi podsodstnostmi.

Po navedem mora tudi v našem medpokrajinskem prometu v realnih, spornih in nespornih stvareh obveljati ekskluzivnost sodstva pokrajine rei sitae. Ta ekskluzivnost sicer ne temelji na teritorialni suvereniteti, katere pokrajine nimajo, pač pa na umestnosti te razmejitvene norme, splošno priznane od pokrajin za lastne pravne promete. Kljub tej ekskluzivnosti smatram v interesu enotnosti uporabljanja medpokrajinskih varstev (skrbstev) za dopustno, da upravljajo od ene pokrajine postavljeni varuhi (skrbniki) preko določbe § 225 (280) o. d. z. in po analogni uporabi haaške konvencije v tujih pokrajinah ležeče nepremičnine varovančeve.

3.) V vseh drugih pravnih stvareh obstoji tekma držav za sodstvo. Ta tekma je le včasih kvarna (v bračnih in drugih zadevah osebnega stanja [status]), često pa potrebna in koristna (v trgovskih). Tekmujoča sodstva se ne trgajo vselej za koordinirano veljavo, temveč se nahajajo včasih v razmerju primarne in subsidiarne veljave (kadar reklamira država sodstvo zase le, če si istega sodstva ne lasti druga država n. pr. pri varstvih in skrbstvih). Dostikrat nastane tekma sodstev le kot posledica okoliščine, da države za določne pravne zadeve n. pr. proglašanje mrtvih sploh še niso določile razmejitvene norme.

Samo še za matrimonialne zadeve skušajo najnaprednejša meddržavna ženitna prava (italijansko) urediti sodstvo tako, da bodi zanje izključno pristojna domovinska država, ki se pa s svoje strani vzdržuje jurisdikcije v bračnih zadevah tujih državljanov. Italijanskemu pravu sledi (vsaj v efektu) ogrsko ženitno pravo. Vse druge države se ne vzdržujejo sodstva v tujih bračnih zadevah (Francozi smatrajo to vmešavanje celo za koristno), pač pa reklamujejo zase izključno sodstvo v bračnih zadevah lastnih državljanov (z določbo izvrš. redov, da pod nobenim pogojem ne izvrše tujedržavnih izvrš. naslovov proti osebnemu stanju državljanov). Na

ta način postanejo konflikti sodstev in možnost različnih sodb v istem bračnem sporu neizogibni.

Haaška konvencija z dne 12. junija 1902 (čl. 5) skuša posredovati z ustanovitvijo alternativnega koordiniranega sodstva: domovinskega sodstva ali sodstva države domovališča; obojih izreki naj postanejo izvršljivi na vsem konvencijskem ozemlju.

Naša j. norma in srb. gradj. post. nimata izrečne norme za razmejitev našega od tujega sodstva v teh stvareh. Iz tega sledi, da so naša sodišča upravičena k temu sodstvu, čim imata (domačina ali) tujca po § 76 j. n. pri nas svoje zadnje skupno domovališče. Nasprotno pa reklamiramo, kakor kaže določba § 81/3 i. r., zase izključno jurisdikcijo v bračnih zadevah lastnih državljanov. Nasprotno našemu stališču si je ogrski (vojvodinski) čl. XXXI. iz leta 1914 v § 114 sicer tudi pridržal izključno jurisdikcijo v bračnih zadevah lastnih državljanov, a je v § 116 cit. dovolil lastno sodstvo v bračnih zadevah inozemcev le pod pogojem, da postanejo sodbe veljavne v tisti državi, iz katere izhajata dotična tujca. (Ker imajo skoro vse države našemu § 81/3 i. r. podobno določbo, je ogrsko stališče v efektu enako italijanskemu.)

Z ozirom na navedena stališča naših pokrajinskih zakonov in na načelo, da so med pokrajinami izvršljivi tudi tujepokrajinski izvrš. naslovi proti osebemu stanju lastnega pokrajince, mora v medpokrajinskem pravnem prometu za sporne in nesporne matrimonialne zadeve obveljati koordinirano alternativno sodstvo (kakršno velja po haaški konvenciji na konvencijskem ozemlju). Vojvodina se bo za naprej vzdrževala le sodstva o bračnih zadevah tujih državljanov, ne tudi tujih pokrajincev; kajti njene sodbe bodo veljavne in izvršljive v vsej kraljevini. Nasprotno bo tudi Vojvodina morala izvrševati tujepokrajinske izvrš. naslove, izdane v bračnih zadevah njenih pokrajincev.

Tako de lege lata. Priporočala pa bi se z marsikaterega vidika mesto nje ustvaritev ekskluzivnosti domovinskopokrajinskega sodstva v vseh bračnih zadevah.

4.) V v a r s t v e n i h stvareh se daje v meddržavnem prometu po določbah čl. 1—4, 6 IV.. haaške konvencije z dne 12.

junija 1902 prednost domovinskemu sodstvu varovanca. Podredno stopi v veljavo tuje državno sodstvo na kraju varovančevega bivališča. To pa mora prenehati še naknadno, čim prične delovati domovinsko sodstvo. V interesu enotnosti uprave varovančeve imovine se razteza, kakor večkrat omenjeno, domovinsko varstveno sodstvo tudi na njegove v tuji državi ležeče nepremičnine.

Tudi naša § 225 o. d. z. in § 183 zap. pat. z dne 9. avg. 1854 (ravnotako § 7 srb. zak. o starateljstvu z dne 25. okt. 1872) izhajajo iz prednosti domovinskega varstvenega sodstva ter odreja za tuje varovance p r o v i z o r n a varstva. Glede varovančevih, v tuji državi ležečih nepremičnin respektiramo pa še ekskluzivnost ondotnega realnega sodstva. Podsodnosti za meddržavna varstva je pri nas ustvarila še le razbremenilna novela iz leta 1914, dopolnujoč prejšnje pomanjkljivo besedilo § 109 j. n.

Za razmejitev meddržavnega s k r b s t v e n e g a sodstva je bila sklenjena, dasi ne ratificirana, V. haaška konvencija z dne 17. julija 1905, ki poziva v čl. 2, 6 in 10 k postavitvi skrbnika (pripomočnika) v prvi vrsti domovinsko sodstvo, podredno sodstvo rednega bivališča skrbstva potrebne osebe.

Naša avtonomna meddržavna zakonodaja v skrbstvenih zadevah obstoji (§ 280 o. d. z.) iz že cit. določb § 225 o. d. z., § 183 zap. pat. in 109 j. n., dalje iz določb § 12 al. 4, 13 al. 1, 2, 4, 5 in § 14 preklicnega reda z dne 28. junija 1916 drž. zak. št. 207. Vse te določbe, izvzemši § 14 cit., se nahajajo v soglasju z onimi neratificirane V. haaške konvencije.

Z ozirom na izvedena načela mora tudi v medpokrajinskih varstvih in skrbstvih zavladati prednostno sodstvo domovinske pokrajine in subsidiarno sodstvo pokrajine skrbljenčevega stalnega bivališča.

5.) Po novno poudarjam, da so pravilne norme za razmejitev sodstva v medpokrajinskem pravnem prometu še večjega pomena kakor v meddržavnem. Dočim se more v zadnjem — praviloma in če je podana podsodnost — slaba sodba tuje države ovreči z boljšo lastno, preneha tekma sodstev med po-

krajinami že v trenutku, ko postane stvar v eni pokrajini pendenta. Iz tega trenutka ji nasprotuje v drugi pokrajini ugovor litispendence ev. rešene stvari.

Zato bodi cilj teorije in prakse, da pridržite medpokrajinsko pravno stvar sodstvu tiste pokrajine, ki je zanjo po gori razvitih načelih ali izključno ali vsaj primarno pozvana, ker nudi največ garancije za pravo ustrezajoči uspeh.

Medpokrajinske podsodnosti.

V meddržavnem pravnem prometu postanejo posebne podsodnosti potrebne iz dveh vzrokov: *a)* ker sega sodstvo držav, kakor smo videli, večkrat v pravne razmere državljanov izven državnih mej ozir. v razmere tujih državljanov v državnih mejah; *b)* ker zahteva pravna politika, da se morejo tujci, zlasti oni iz manj civiliziranih držav, tožiti pri strožjih podsodnostih kakor domačini.

Prve vrste podsodnosti pozna naša jur. norma v teh določbah: § 76 (za bračne spore domačinov v tujini ali tujcev pri nas: po njih zadnjem skupnem bivališču v tuzemstvu); § 100 z novel. dostavkom (za bračne in vse ne čisto imovinsko-pravne spore iz bračnega in roditelskega razmerja naših državljanov: po splošni tuzemski podsodnosti tožitelja ozir. pri ljublj. dež. sodišču); § 109/1 (za postavitev varuha izven domovine bivajočemu državljanu: pri njegovi splošni tukajšnji podsodnosti v spornih stvareh); § 109/2 v besedilu razbremenilne novele (za isti slučaj podredno: pri okrajnem sodišču, v katerega okolišu sta imela otrokov oče ali njegova nezakonska mati zadnjo tuzemsko podsodnost ali bivališče); § 109/3 (za postavitev varuha tujcu, za katerega ni utemeljena v tuzemstvu splošna podsodnost: okr. sodišče, v katerega okolišu ima tujec svoje domovališče ali bivališče); § 12 al. 4 prekl. r. (za preklic državljana, ki nima v tuzemstvu stalnega bivališča: okrajno sodišče zadnjega tuzemskega stalnega bivališča, če ga ni, ljublj. okr. sodišče); § 12 al. 5 cit. (za preklic tujca: okrajno sodišče, v katerega okolišu ima tujec stalno bivališče); §§ 81, 82, 83, 85 j. n. (forum rei sitae za sporne stvari glede nepremičnin, tičoč se nepremičnin samih, pravic na njih, motenja vodnih

pravic, sporov iz rabokupnih pogodb in za realne sporne stvari ekstrateritorialnih tujcev); § 117 j. n. (forum rei sitae za nesporne realne stvari); končno §§ 106—108 j. n. z določbami za meddržavne zapuščinske obravnave (ozir. tudi § 105, kadar naše sodišče obravnava celokupno zapuščino inozemca).

K posebnim podsodnostim v našem meddržavnem pravnem prometu *d r u g e* vrste spadajo po jur. normi: 1.) podsodnost medsebojnosti (§ 101) in tuzemskega zastopstva (§ 99 al. 3), 2.) podsodnost imovine (§ 99 al. 1) in bivališča (§ 67).

Prva skupina (§ 101, § 93/3) je naperjena iz ključno proti tujim državljanom, druga (§ 99/1, § 67) se more uveljavljati tudi proti lastnim državljanom, vendar temelji na dejstvih, ki se neprimerno češče uresničujejo pri toženih tujcih, kakor pri toženih domačinih.

Tudi formalnopravni sistemi drugih pokrajin poznajo zglede obeh vrst posebne podsodnosti. Prva vrsta je pri njih še pomanjkljiva, kakor je bila po prvotnem besedilu naše j. n., katero sta popolnila šele razbrem. novela in preklicni red. Druga vrsta meddržavnih posebnih podsodnosti temelji pri njih predvsem na uporabi medsebojnosti (§ 29 d hrv.-slav. j. n., § 39 bos.-herc. cpr.); iz še strožjih kriterijev, kakor naša podsodnost imovine izhajajo podsodnosti knjigovodstva in prodajalčevega podjetja v Vojvodini, podsodnost tožiteljevega domovališča po § 30 srb. gradj. post., forum contractus po določbah § 42 hrv.-slav. j. n., § 34 bos.-herc. cpr., § 34 srb. gradj. post. in druge.

Meddržavno zapuščinsko sodstvo je v ostalih prečanskih krajih kraljevine podobno razmejeno, kakor po naših §§ 21—25 zak. pat., le da manjkajo tam našim §§ 105—108 j. n. podobne nadrobne določbe o podsodnostih. Nasprotno tej ureditvi določa čl. 21 srb. »pravil. o postupanju u nespornim delima«: »Razprava pokretnog i nepokretnog imanja takvog stranog podanika, koji bi posle smrti ovoga u Srbiji ostalo, izvršiće se po konvenciji o nasledju, ako bi ona postojala izmedju kraljevine Srbije i zemlje, čije je podanik bilo umrlo lice; po zakonima kraljevine Srbije, ako ona konvencija ne bi postojala.« Srbijanci si torej prisvajajo — če ni drugačnega meddržavnega dogovora —

zap. obravnavanje vseh na njih ozemlju zapuščenih inostranih dediščin, premičnih in nepremičnih.

V katerem obsegu je dopustna analogna uporaba teh meddržavnih podsodnosti v medpokrajinskem pravnem prometu?

Določbe §§ 76, 100, 109/2 j. n. in § 12(4) prekl. reda so uporabljive tudi za medpokrajinski promet, ker posega naše sodstvo, primarno ali alternativno, tudi v pravne razmere Slovencev v drugih pokrajinah.

Enako bo uporabljati podsodnosti §§ 76, 109/3 j. n. in § 12(5) prekl. reda za ureditev pravnih razmer tujepokrajincev v mejah Slovenije, čim bo zanje pozvano naše sodstvo (praviloma subsidiarno).

Podsodnost bivališča (§ 67) ni naperjena izključno proti tujim državljanom, ampak se obrača, dasi redkeje, enako proti domačinom. Zato jo bo uporabljati tudi proti toženim tujepokrajincem, a šele tedaj, če nimajo domovališča ne v drugi pokrajini, ne v inozemstvu.

Brez dvoma pa se mi vidite izključeni od uporabe v medpokrajinskem pravnem prometu podsodnosti tuzemskega zastopstva (§ 99/3 j. n.) in medsebojnosti (§ 101 cit.). Ti dve se obračate proti tujcem v državnopravnem smislu, dočim so tujepokrajinci naši državljanji. Zlasti ima podsodnost medsebojnosti ta končni namen, da vpliva na reformo zaostalega tujezemskega formalnega prava s tem, da se daje to pravo tujcu okusiti v naprednejših državah; a takega vpliva si pokrajina na pokrajino ne more lastiti. Zato Slovenci ne moremo več tožiti tujepokrajincev pri tistih podsodnostih, pri katerih smo jih tožili do ujedinenja s sklicevanjem na § 101 j. n. in na nehumane podsodnosti toženčeve zakonodaje n. pr. Hrvatov pri »forum contractus«, Vojvodincev pri podsodnosti knjigovodstva. Nasprotno tudi Slovincem izza ujedinenja ni treba, da se puste tožiti v drugih pokrajinah pri faktorni podsodnosti; specialiteti naše zakonodaje. V medpokrajinskem pravnem prometu je temveč vtoženje sodržavljanov mogoče le še pri podsodnostih, katere pozna zakonodaja pokrajine vložene tožbe. Radi tega tudi ni pritrditi evid. reku ljublj. viš. dež. sodišča (sklep z dne 22. oktobra 1919 R 113/19).

Zapuščinske obravnave glede nepremičnin ostanejo radi absolutne veljave pokrajinskih zemljiških zakonodaj pridržane pokrajinam rei sitae (in ondotnemu dednemu pravu). Zap. obravnave glede premičnin pristoje domovinski pokrajini zapustnikovi. Zato je uporabljati lastno dedno pravo, in intervenirati našim sodiščem v zapuščinah vseh, v Sloveniji ležečih nepremičnin brez ozira na pokrajinstvo zapustnika, ter v premičnih zapuščinah vseh naših pokrajincev brez ozira, kje (v kraljevini) se te premičnine nahajajo. Tujim pokrajinam bomo prepuščali zapuščine vseh v tujih pokrajinah ležečih nepremičnin (tudi slovenskih zapustnikov) in vse premične zapuščine tujepokrajincev. Če bi se Srbijanci pri premičnih zapuščinah tujepokrajincev sklicevali na nasprotno določbo čl. 21. svojega nesporn. post., se pa ne bomo mogli upirati, niti izvajati recipročnosti, ampak bo moral poseči vmes zakonodajalec.

Znan je spor glede uporabljanja podsodnosti imovine (vtoževanega predmeta po § 99/1 j. n.) proti tujepokrajincem. Evid. rek višj. dež. sod. v Ljubljani (sklep z dne 3. oktobra R 109/19) ni pripustil te podsodnosti proti tožencu, »ki je prebival ob vložitvi tožbe v jugoslovenskem, po Italijanih zasedenem ozemlju«. Iz nastopnih razlogov pa smatram to podsodnost proti toženim tujepokrajincem, dasi sodržavljanom, za dopustno: 1.) Jedro spora je v odgovoru na vprašanje, ali je s stavkom § 99/1 j. n. »proti osebam, ki nimajo v tuzemstvu domovališča« razumeti kraljevino ali zgolj območje naše j. norme. Formalni jurist bi se, oprt na določbo čl. X. uv. zakl. k j. n. (da pomeni »tuzemstvo« v državnem zboru zastopana kraljestva in dežele), odločil za prvo razlago in prišel do sklepa, da podsodnost imovine proti tujepokrajincem ni dopustna. Ta argument prezira važno okoliščino, da so naša j. n., cpr. in i. r. veljali v prešnjih političnih razmerah na vsem državnem ozemlju, da torej za posebno podsodnost pri tožbah proti pripadnikom drugih »kraljestev« in »dežel« prej nobene potrebe ni bilo. Termina »tuzemstvo« in »območje zakona« se sploh rabita v naši zakonodaji promiscue, kar svoj čas ni imelo nobene relevance, danes pa postaja odločilno za rešitev tega in marsikaterega drugega spora.

2.) V cit. stavku § 99/1 pomeni »tuzemstvo« zgozlj območje j. n. To sledi predvsem iz bistva vsake subsidiarne podsodnosti, h katerim spada tudi podsodnost imovine. Za normalne razmere veljaj primarna, primernejša kompetenca, za anormalne strožja, o b e p a z a i s t o o z e m l j e. Popolni stavek § 99/1 se glasi: »Proti osebam, ki nimajo domovališča v t u z e m s t v u, se sme tožba vložiti pri vsakem sodišču v o b m o č j u tega zakona.« Dvomljivi pomen »tuzemstva« je zato dopustno razlagati iz nedvomljivega »območja j. n.«, ki pomeni Slovenijo (Dalmacijo), a n e v s e k r a l j e v i n e.

3.) Da pomenita »tuzemstvo« in »območje j. n.« v § 99/1 i s t o o z e m l j e, potrjuje tudi preskušnja, ker bi bilo moči podsodnost imovine že v starih političnih razmerah brez premembe svoje vsebine stilizirati tako:

»Proti osebam, ki nimajo domovališča v o b m o č j u tega zakona, se sme tožba vložiti pri vsakem sodišču tega o b m o č j a, v katerega okolišu...« ali:

»Proti osebam, ki nimajo domovališča v t u z e m s t v u, se sme tožba vložiti pri vsakem t u z e m s k e m sodišču, v katerega okolišu...«

4.) Sporni terminus »tuzemstvo« se ponavlja v 2 odst. § 99:

»Če dolžnikov dolžnik nima domovališča v tuzemstvu, pa se nahaja v tuzemstvu za terjatev zastavljena stvar...« Tudi na tem mestu pomeni »tuzemstvo« brez dvoma območje jur. norme, ker ta ne more dekretirati podsodnosti za kraj, za katerega sploh ne velja.

Iz zveze pa, v kateri stoji v 2. odst. dvakrat rabljena beseda »tuzemstvo« med seboj in odstavek 1. z odst. 2., sledi, da se rabi ta terminus vedno za isti pojem, t. j. za pojem območja jur. norme. Razlaga »tuzemstva« v 2. odst. § 99 v teritorialno širšem smislu kraljevine (mesto območja jur. norme) bi povela do nevzdržnih posledic.

5.) Ratio posebne podsodnosti imovine (zlasti še one vtoževanega predmeta) je, dovoliti pristojnost sodišča tam, kjer se nadeja tožitelj udejestviti svojo pravico z i z v r š b o. Pri tem je mogel zakonodajalec zopet le misliti na izvršbo p o n a š e m i. r.; kajti izvršba po tujem i. r. bi mu ne nudila iskane

garancije za uspeh (se često niti ne dovoljuje). Zato se mora kriti pojem »tuzemstva« v 1. odst. § 99 tudi s pojmom območja našega i. r., ki je identično z onim jur. norme.

6.) Prepričevalnejših argumentov v zakonu ni najti, in jih po m. m. v njegovem besedilu tudi ni iskati. Zakonodajalec ni mogel predvideti današnjega političnega preobrata ter poskrbeti za razločevanje pojmov »tuzemstva« in »območja zakona«. Zato je dopustno vprašanje, za kaj bi se bil zakonodajalec odločil, da je predvidel prepadno razliko, ki nastane med obema pojmomoma?

Odgovarjam, da sili k nasvetovani razlagi § 99 odst. 1. evidentna potreba: medpokrajinski commertium. Naglašanje potrebe je na tem pravnem polju dopustno, ker so norme o podsoodnostih uravnane veliko manj po znanstvenih, kakor po pravno-političnih vidikih. Potreba je tem večja, ker smo videli, da je v medpokrajinskem pravnem prometu odpadla prej veljavna podsoodnost medsebojnosti.

Osti proti tujepokrajincem nima določba § 99 odst. 1. nobene. Nima je niti tedaj, kadar se uporablja proti tujim državljanom. Saj se pod zakonitimi pogoji (pomanjkanja domicila v pokrajini) uporablja celo proti lastnim pokrajincem. Nasprotno pa bo ta podsoodnost često dobrodošla (ne le našim, ampak tudi) tujepokrajincem, kadar bodo nastopali kot tožitelji v območju naše j. n.

Estrateritorialno učinkovanje pokrajinskih listin in aktov.

Pri opisu tega učinkovanja se moram skoro popolnoma ločiti od analogije z meddržavnim pravnim prometom.

Države dovoljujejo izvrševanje inozemskih izvršilnih naslovov na svojem teritoriju le izjemoma, in še to odvisno od dolge vrste strogih pogojev: obstoja medsebojnosti, primerne razmejitve (omejitve) inozemskega sodstva, kautel za pravilnost inozem. postopanja.

S tujezemskim izvrš. naslovom zasledovana pravica se ne sme nikdar protiviti prohibitivnim zakonom za izvršbo naperjene države in izvrš. naslov ne sme biti nikdar naperjen proti osebnemu staležu njenih državljanov. Tako po avtonomnih predpisih §§ 79—81 našega i. r.; predpisi drugih držav pa

so dostokrat še strožji. Olajšave ustvarjajo meddržavni izvršilni dogovori, primarni vir tudi te pravne tvarine (§ 84 cit.)

Obstoj navedenih pozitivnih in negativnih pogojev za dovolitev izvršbe na podlagi inozem. izvrš. naslova se ugotavlja v t. zv. delibacijskem postopanju (§§ 82—83 cit.), tako da se opravi izvršba šele po ugodnem poteku tega tuzemskega postopanja.

Pod enako strogimi pogoji, pod katerimi se izvršujejo inozemski izvrš. naslovi, se uvažujejo ugovori tujedržavne lis pendens ali tujedržavne res judicata, samo da odpade tukaj formalno delibacijsko postopanje.

Iz vseh teh norm je razbrati, da zahteva te vrste pravna pomoč v primeru z drugimi od držav največ medsebojnega zaupanja v legislacijo in judikaturu. —

V medpokrajinskem odnošaju tako nezaupanje ne bi bilo na mestu. Nasprotno terjaja naše ujedinjenje sploh pojem enotne države z enotno justico (dasi z različnimi materialno- in formalnopravnimi sistemi) popolno zaupanje pokrajin v judikaturu drugih pokrajin.

Izhajajoč iz tega splošnega postulata prihajam za medpokrajinsko izvršbo do teh podrobnih norm:

Izvršbo v poplačilo na podlagi tujepokrajinskih izvrš. naslovov mora Slovenija opravljati ne po določbah §§ 79 in sled., temveč po onih §§ 1—78 i. r., ki urejujejo izvrševanje tuzemskih »aktov in listin«.

V medpokrajinskem odnošaju je priznati vsak izvršilni naslov, ki velja kot tak po zakonih domače pokrajine, dasi bi bil neznan pokrajini izvršbe.

Delibacijskega postopanja ni med pokrajinami nobena, zato tudi ne intervencije zbornega sodišča.

Izvršbo dovoli že oblastvo, ki je izdalo izvrš. naslov ali ki je sicer pristojno za dovolitev izvršbe po zakonih domače pokrajine. Za izvršbo naprošena pokrajina le opravi že dovoljeno izvršbo.

Izvršbo dovoljujoča pokrajina mora pred dovolitvijo po lastnih zakonih ugotoviti, da je izvrš. naslov izvršljiv. Da bi bil pravnomočen, ni treba.

Za opravo izvršbe je merodajna *lex fori*. (Tukaj je analogna uporaba določbe § 85. i. r. dopustna, ker gre za način sodnega postopanja, ki more biti le eden, t. j. lege fori predpisani.) *Lex fori* bo zato odločevala o dopustnosti ali nedopustnosti od tuje pokrajine dovoljene vrste izvršbe, o zarubnosti ali nezarubnosti izvršilnih predmetov itd.

Vsi pogoji §§ 79 in sled., zlasti pogoj medsebojnosti, pozitivni pogoji (§ 80) in negativni (§ 81) odpadejo načeloma, in sicer pogoji §§ 79 in 80 brezizjemno.

Od pogojev § 81 pa smatram umestno, da se pripustita v medpokrajinski izvršbi per analogiam odklonilna razloga št. 2 in 4. Ta dva odklonilna razloga izvirata namreč iz različnosti materialno pravnih zakonodaj proseče in naprošene države, in sicer tako dalekosežne različnosti, da naprošena država zakonodaji proseče države ne pusti na svojem ozemlju do veljave, ker jo smatra v protislovju z lastnim javnim redom in podobnimi oziri.

Take različnosti se utegnejo izjemoma pojaviti tudi med našimi pokrajinami n. pr. radi muslimanom dovoljene poligamije ali od Srbijancev perhoresciranih obveznosti nezakonskega očeta. V vseh takih primerih, kjer bi se torej »izsiljevalo dejanje, ki je po našem pokrajinskem pravu nedopustno ali vsaj neizsiljivo« ali bi »prišlo do pripoznanja pravno razmerje ali do uresničitve zahtevke, katerima naš zakon iz ozirrov na javni red ali nravnost odreka veljavnost ali iztožnost« se bo v Sloveniji (Dalmaciji) mogla odkloniti od tuje pokrajine dovoljena izvršba. A le v teh primerih.

Mislím, da bo moči ravnati se po enakih normah za medpokrajinsko izvršbo tudi drugim pokrajinam, deloma ker poznajo podobne avtonomne predpise za izvršbo na podstavi inozem. izvrš. naslovov (§ 466 — 467 bos. herc. cpr.), deloma ker te pravne tvarine sploh še nimajo zakonito urejene.¹⁾

Historično je zanimivo, da so prečanske pokrajine kraljevine uživale na podstavi § 86 i. r. in čl. XIX. uv. zak. k izv. r.

¹⁾ Z odločbo z dne 14. decembra 1922 br. 2668 je izrekel stol sedmorice odd. A v Zagrebu, da je pravnomočna sodba iz katerekoli pokrajine izvršljiva v celi državi: Mjesečnik 1923, str. 211. (Op. ured.)

nekatero navedenih izvrš. ugodnosti še pred ujedinenjem. Te stare ugodnosti, ki so pa veljale le za sodbe, poravnave in plačilna povelja, so obstojale v tem, da je izvršbe dovoljevalo domače sodišče in da je naprošeno sodišče zgolj opravljalo že dovoljene izvršbe, pri čemer je smelo terjati samo uradno spričevalo izvršljivosti. Zavezanec pa se je mogel upreti le iz odklonilnih razlogov § 81 št. 2—4) tudi št. 3). Za medsebojno izvrševanje drugih izvršilnih naslovov so veljali občni predpisi.

Izvršbo v zavarovanje na podstavi še ne izvršljivih izvrš. naslovov si dovoljujejo države še redkeje, kakor izvršbo v izterjavo. Po našem § 370 i. r. jo poznamo že v notranjdržavnem prometu edino za denarne terjatve, ne tudi za druge judikatne obveznosti. V meddržavnem prometu je dovoljeval izvrš. red zavarovalno izvršbo samo končnim sodbam in plačilnim poveljem iz »dežel ogrske krone« pod pogoji § 373 cit. (predvsem obstoja medsebojnosti). Ker je zajamčila to medsebojnost le Hrv.-Slavonija, so bile njene končne sodbe in plač. povelja e d i n i tujedrž. izvrš. naslov, ki se je v Avstriji na predlog prisilno zavaroval.

V današnjih razmerah bomo pripuščali iz razlogov, navedenih gori za pripustitev izvršbe v izterjavo, tujepokrajinske izvrš. naslove, ki vsebujejo denarne terjatve, splošno tudi k izvršbam v zavarovanje. To brez ozira na to, ali pozna pokrajina, iz katere izhajajo naslovi, ta pravni institut sploh in enake pogoje zanj, kakor naš izvrš. r., ali ne. Od tujepokrajinskih, še ne pravnomočnih (izvršljivih) naslovov bomo terjali le izpolnitev istih pogojev, kakršne terjamo od naslovov lastne pokrajine, torej po § 371 posebno vrsto izvrš. naslova ali po § 370 izkaz nevarnosti (da bi bila brez prisilnega zavarovanja izterjava sodno priznane denarne terjatve obrezuspešena ali znatno otežkočena, ali da bi se zastran nje izterjave morala sodba izvršiti v i n o z e m s t v u, potreba izvršitve v tuji pokrajini bi ne zadostovala).

Kar se tiče z a č a s n i h o d r e d b po § 379, 380 in sled. i. r. ne dela zakon nobene razlike med državljanstvom stranke, ki je v nevarnosti. Začasne odredbe utegne izposlovati pri nas inozemec pod enakimi pogoji, kakor domačin. Že iz tega raz-

loga ne smemo v medpokrajinskem pravnem prometu razločevati med pokrajinstvom ogrožene stranke.

Ekstrateritorialno učinkujejo med državami, dasi ne v polnem obsegu, tudi *otvoritve stečajev*. Podrobnejše norme o tem učinkovanju med državami in med pokrajinami naše kraljevine sem priobčil v letniku II. Zbornika znanstvenih razprav ljublj. juridične fakultete.

Pravna pomoč v ožjem pomenu besede.

Te vrste pravno pomoč izkazujejo oz. zahtevajo naša sodišča v pravnem prometu z oblastvi tujih držav po nastopnih določbah jur. norme oz. cp. reda. Po prvih v vsakem sodnem postopanju, po drugih v civilnopravnem:

§ 33 j. n. (prepoved prekoračenja državnih mej pri opravi uradnih dejanj).

§ 36 odst. 2. cit. (upoštevanje meddržavnih dogovorov, vladnih izjav in min. ukazov ob zaprosbi inozemskega sodišča za izvršitev uradnih dejanj).

§ 38 — 40 cit. (avtonomne določbe naše zakonodaje za izkazovanje pravne pomoči na zaprosbo inozemskih sodišč, in sicer:)

§ 38 odst. 1: zakonita dolžnost, pravno pomoč dajati;

§ 38 odst. 2: pravica in dolžnost jo odreči (v treh primerih).

§ 39 odst. 1: merodajnost *legis fori* za način, kako opraviti pravno pomoč;

§ 39 odst. 2: dopustnost odstopiti od *lex fori* na prošnjo inozemskega oblastva, če se od inozemskega prava zahtevani način oprave ne protivi nobeni določbi tuzejske zakonodaje;

§ 40: intervencija viš. dež. sodišča ob nesporazumljenjih med prosečim in zaprosenim sodiščem.

§ 3 cpr. (razširjena pravdna zmožnost tujih državljanov s pomočjo permisivnega poseganja *legis fori* v njih *lex nationalis*.)

§§ 56—62 cit. (aktorična kavcija, zahtevana od tožečih tujih državljanov.)

§§ 63—73 cit. (pravica ubogih glede istih.)

§§ 120 — 121 cit. (določbe za vročevanje pravnih spisov na roke izven države bivajočih državljanov.)

§§ 279, 283/1—2 cit. (določba za sprejemanje dokazov v inozemstvu: časovno terminiranje tega sprejema, povzročitev sprejema po stranki sami.)

§ 293/2 cit. (dokazilna moč tujedržavnih javnih listin, pogoji zanjo.)

§ 295/2 cit. (dokazilna moč tujedržavnih trgovskih knjig; načelo materialne recipročnosti zanjo.)

Za nekatere teh predmetov so veljali pri nas do državnega prevrata mesto avtonomnih določb j. n. in c. pr. meddržavni dogovori. Spominjam zlasti meddržavno uredbo pravne pomoči, ubožne pravice in dr. po haaškem procesnem dogovoru od 14. novembra 1896 (veljavnem pri nas od 25. maja 1899) in zadnjem od 17. julija 1905. V Jugoslaviji imamo zaenkrat poseben pravnopomočen dogovor Slovenci z Avstrijci (od 10. junija 1919), vsa kraljevina pa z Italijo.

Avtonomne pravnopomočne določbe za meddržavni promet imajo seveda tudi formalnopravni sistemi drugih pokrajin (zlasti bos.-herc. cpr.), a še nepopolnejše, kakor naša zakonodaja.

Za medpokrajinski pravni promet je predvsem poudarjati, da se štejejo vsa sodišča katerekoli pokrajine k »tuzemskim«. Zato se pravna pomoč med njimi ne sme dajati po določbah §§ 38—40 j. n., temveč po onih za notranjo državno pravno pomoč n. pr. po § 37 naše j. n. ali § 58 srb. gradj. post. (»Svi sudovi dužni su jedan drugome, u koliko je moguće, na ruci biti, i sve što brzom i sigurnom okončanju parnice služi, neodložno potpomagati.«) — Okolščina, da imajo pokrajine še različna formalna prava, bo vplivala le toliko, da se bodo pokrajine pri opravljanju zaprosenih vročb (sprejemov dokazov) držale lastnih leges fori. Vendar se bodo na željo proseče pokrajine — po analogiji § 39/2 j. n. — mogle ozirati na lex processus, kadar se ne protivi lex fori.

Odklonitev zaprosil iz razlogov št. 1 in 2 § 38 j. n. po analogiji se tudi med pokrajinami ne bo dala preprečiti. Ta dva odklonilna razloga izvirata namreč iz različnosti oblastvene organizacije in materialnopravnih zakonodaj, ki je po-

dana tudi med pokrajinami (št. 1 »ako je dejanje, katerega želi proseče sodišče po določitih, ki veljajo za to v tuzemstvu, odzveto področju sodišč«; št. 2: »ako se želi, da se opravi dejanje, ki je prepovedano po zakonih, obveznih za tuzemsko sodišče«.

Povsem nedopustna pa bi v medpokrajinskem odnošaju bila odklonitev iz razloga št. 3 § 38 j. n. (radi pomanjkanja obstoja medsebojnosti.)

P r a v d n a s p o s o b n o s t se ravna v medpokrajinskem odnošaju (kakor obveznostna) lege pokrajine, iz katere izhaja pravdna stranka. Zato je pravdna stranka iz tuje pokrajine pred našim sodiščem podvržena vsem onim omejitvam (zlasti potrebi odobrenja njenih pravnih korakov), katere predpisuje njeno pokrajinsko pravo. Na tem ni ujedinjenje ničesar premenilo, ker so to posledice različnosti materialnopravnih sistemov.

Določbo § 3 cpr. smatram v medpokrajinskem pravnem prometu za neuporabno. Poseganje jedne *lex provincialis* v drugo, prohibitivno ali permisivno, se protivi dolžnemu medsebojnemu respektiranju teh prav. Radi neumestnosti § 3 cpr. bo torej moral slovenski sodnik zanikati pravdno sposobnost omožene (polnoletne) Srbinke, če ni njenega pravedanja po določbi § 920 srb. gradj. zak. odobril soprog.

O **s t r a n k i n i s p o s o b n o s t i** inozemcev naš cpr. sploh molči, ker jo smatra za golo dopolnitev pravne sposobnosti, garantirane (pod določnimi pogoji) že po § 33 o. d. z. Majhno izjemo te strankine sposobnosti tujca tvori njegova obremenitev z aktorsko kavcijo, ki se pa čim dalje bolj izgublja iz zakonodaj. Večjo izjemo konstatujemo glede juridičnih oseb, ki si v meddrž. zas. pravu še niso priborile enakopravnosti s fizičnimi. Zato je dosledno tudi nimajo v pravdi. Polagoma jo pridobivajo juridične osebe z zgolj gospodarskim; smotri (finanč. komerc. in industr. udruženja). — V medpokrajinskem pravnem prometu odpade seveda vsako razlikovanje med fizičnimi in juridičnimi osebami. Vse v lastni pokrajini rite konstituirane juridične osebe uživajo kakor fizične strankino sposobnost v pravdi na vsem ozemlju kraljevine.

Aktorska kavcija se ne sme od tožiteljev iz druge pokrajine nikdar terjati. Zahtevanje take kavcije ni utemeljeno v pripadanju k inopravnemu teritoriju, temveč k tuji državi. Če bi morali tujepokrajinci zalagati akt. kavcije, bi bili po ujedinenju na slabšem kakor prej, ko so je bili medsebojno oproščeni po posebnih dogovorih (tudi Srbijanci).

Pravdno ubožno pravico uživajo tujepokrajinci brez pogoja obstoja medsebojnosti tudi tedaj, če bi njih pokrajinska zakonodaja tega instituta ne poznala. Podeljuje pa se ubožna pravica zmeraj v obsegu legis fori.

Določb §§ 120—121, 279 in 283 cpr. na medpokrajinski pravni promet ne gre uporabljati. Nekateri niti praktične postati ne morejo.

Neuporabljiva je tudi določba § 293/2 cpr.: Javne listine vseh oblastev, državnih in samoupravnih, katerekoli pokrajine kraljevine uživajo na vsem njenem ozemlju dokazilno moč, čim pozna dotična pokrajinska zakonodaja (cpr.) našemu § 292 cit. analogno dokazno pravilo. Oba pogoja § 293/2: obstoj medsebojnosti in poveritev odpadeta.

Tudi za omejitev dokazne moči tujepokrajinskih trg. knjig po načelu materialne recipročnosti (§ 295/2 cit.) ni mesta, ker je uporaba tega načela v medpokrajinskem razmerju sploh nedopustna in nezdržljiva z našim novim državnim pravom. Zato ni izključeno, da bodo v redu vodene trg. knjige iz tuje pokrajine uživale pred našim sodiščem večjo dokazno moč ali na daljšo dobo, kakor jo priznava dotična pokrajina našim trg. knjigam.

Naš zakon o glavni kontroli.

Dr. Karl Šavnik.

(Konec.)

Čl. 95. slove v originalu: »Pravo na pensiju kao i količina pensije utvrđuje se rešenjem ministra i dostavlja se G. k.«. Predvsem moram k besedilu nekaj dostaviti. Besed »dostavlja se« gramatično očitno ni vezati z besedo »re-

šenjem«, kakor je mišljeno, marveč z besedami »pravo i količina«, kar je pa odkrit logični nesmisel, ker se pravo i količina ne moreta dostavljati. Omenjam to bagatelo ne iz pedanterije ali hudobije, ampak ker ni brez vsega pomena. Nad vse poučna pa je zgodovina obeh določb. Po prejšnjih srbskih predpisih je G. k. tudi o d m e r j a l a pokojnine. To načelo predpostavlja tudi še čl. 119. o s n u t k a našega zak., ko pravi: »kad činovnik zahteva od G. k., da mu ... odredi količinu penzije, mora ... etc.«. Analogno določa današnjemu čl. 122. ustrezajoči čl. 173. osnutka: »Nijednu odluku ... , koja bi glasila na povraćaj novca iz državne kase ... ne može blagajnik izvršiti ... bez odobrenja G. k.«. Da je v osnutku tudi številčna meja dosti nižja in sicer 200 Din, je tu postranska stvar. Jasno pa je, da se je v obeh primerih kompetenca G. k. po zakonu v primeri z osnutkom bistveno z o ž i l a in se kratko rečeno pretvorila v pravico neke vrste kontrole e x p o s t, obdano s posebnimi sankcijami. Da je bil to namen zakonodaje — in sicer vsega priznanja vreden — vem vsaj glede čl. 95. tudi iz pogovorov z g. ministrom dr. Žerjavom.

Kaj pa u t e g n e nastati iz tega v praksi, priča n. pr. pravilnik ministrstva prosvete in vere z dne 6. novembra 1922, Sl. Nov. br. 257, ki je iz njega jasno razvidno, da to ministrstvo ne nakaže nobene penzije, n e d a b i b i l a k t a b a n t e p o s l a n G. k. Ali druga ministrstva postopajo v istem smislu, mi ni avtentično znano, če izvzamem hvalevredno prakso minist. trgovine in industrije in deloma notranjega ministrstva. Čudil bi se pa končno ne, če bi vsa praksa — kolikor ji je za petami pravica pritožbe G. k. na državni svet — krenila na to pot. Predočite si le, da v teh slučajih pretita naredbodavcu poleg splošne odgovornosti po zak. o G. k. morda še blamaža in sitnosti pri drž. svetu, predočite si dalje, da ima vsak minister po čl. 26., št. 12, pravico, da se obrne na G. k. za pojasnilo »o vprašanih državnega proračuna in vobče o vseh učinjenih in neučinjenih izdatkih« — uvažujte vse to in odgovorite, kaj bi bilo bolj naravno, kakor da si bo velika večina naredbodavcev, vsaj v kočljivih slučajih, že iz previdnosti rajši ab ante zasigurala spoznanje z G. k., zlasti če se previdnosti pridruži še kaka druga

birokratična čednost, n. pr. strah pred resničnim duševnim naporom?

Posledice so jasne in jih je vsaj pri umirovljenjih vidno zasledovati. Pri Srbih samih razupito in zasovraženo zavlačevanje v nakazilu penzij je začelo posegati tudi na prečanske kraje, zlasti pri nameščencih, ki so kakor cariniki centrali neposredno podrejeni. Znani so mi slučaji, da je trajala procedura po šest in tudi več mesecev, da celo leto. Seveda tega ni kriva samo ovinek preko G. k., ampak tudi različni drugi momenti, predvsem srbijanski običaj, ki teoretično in historično razliko med aktom upokojitve in aktom odmere še vedno tira tako daleč, da jih tudi praktično popolnoma ločeno in celo v enem in istem ministrstvu obravnava navadno v različnih oddelkih. Nič manj pa ni kriva centralizacija à outrance, ki se skuša uveljavljati tudi na tem polju.²¹⁾ Čas je, da se ti izrodki odpravijo. Jasno je, da zlasti v današnjih materialnih razmerah naravnost izzivajo k t. zv. protidržavnosti, ogražajo pa tudi državni kredit. Remedura se pa samo s satirami, če tudi so še tako sijajne, seveda ne bo dosegla.²²⁾ Treba bo, da tudi naši gospodje političarji, in sicer ne le vsakokratni opozicionalci, vzamejo stvar v roke. Storili bodo to tem lažje, ker ne bo treba, saj kar se tiče G. k., niti spremeniti zakona — marveč nasprotno, le prisiliti eksekutivo, da zakon racionalno interpretira in uveljavlja. Na stilistično nejasnost čl. 95., ki sem jo omenil, se vendar nihče ne more obešati. Če pravo i količino pensije določa minister, jo sme samo ob sebi umevno v mejah budgeta in drugih občnih predpisov tudi nakazati — ni pa treba, da si išče še odobrenja G. k., ki tudi indirektno nikjer ni predpisano. To

²¹⁾ Naj navedem le, da zadnja tobačna delavka v Ljubljani ne dobi penzije, ako ni dal blagoslova ne morda šef, ampak »Upravni odbor« monopolne uprave. Znan mi je slučaj, ko je bila delavki po 10 mesecih priznana z zaključkom tega visokega odbora ne morda penzija, ampak še le akontacija na penzijo. Tem večje priznanje zaslužita tako ministrstvo notranjih poslov kakor G. k. sama, da sta n. pr. pokrajinski upravi v Ljubljani priznali pravico, da za enkrat do IX. razreda odmerja pokojnine sama in da cenzuro izvršuje delegacija.

²²⁾ Primeri podlistek g. Fr. Ž. v »Slov. Narodu« z dne 24. decembra 1922. leta.

sledi že iz razloga, da bi sicer pravica pritožbe na drž. svet ne imela prav nobenega smisla. Če pa imajo gospodje pomisleke radi tega, ker se po smislu zak. dostavlja G. k. »rešenje«, ne pa »prepis«, naj si pomagajo na ta način, da napravijo kakor v drugih slučajih, rešenje samo v dveh eksemplarjih. Tako prakticira ministrstvo trgovine in industrije.

Vse, kar sem navedel tu, se torej obrača z o p e r z a k o n s a m l e t o l i k o, k o l i k o r j e v p r a v t i p i č e n z g l e d, k a k o n e v a r n o j e p o d r o č j e G. k. p r e v e č r a z š i r j a t i, ker zapeljuje administrativo k temu, kar birokratu itak ni treba dvakrat reči, t. j. da skuša odvaliti odgovornost. V konsekvenci tega se seveda začne upravljati na dveh tirih ter pospešuje to, kar se specialno preventivni metodi z vso pravico očita, namreč k o a d m i n i s t r a c i j a k o n t r o l n e g a o r g a n a i n k o m p l i c i r a n j e u p r a v e, ki jo povzroča ta.

V neposredni zvezi s tem naj obdelam še vprašanje t. zv. m e s t n e k o n t r o l e, ki je po zakonu izvrševalka preventivne ustavne kontrole v tehničnem pomenu besede. In abstracto se da preventivni metodi poleg ravno omenjene hibe očitati še njen pendant, t. j. možnost konfliktov med naredbodavcem in kontrolnim organom, ki je pri nas v Sloveniji še posebnega pomena, ker je oni (naredbodavec) po vsi priliki akademik, dočim za šefa lokalne kontrole ta kvalifikacija ni obligatorna, marveč bo dala — kar naj tu še pristavim — nekoč v bodočnosti (glej prehodne določbe!) samo prednost. Ne delam, — menim, nikomur krivice, če trdim, da je naredbodavec lahko še tako malo napolnjen s pravniškim napuhom, in računoispitač lahko še tako prost specifičnih bolezni svojega stanu, da sta lahko oba razumna, konciliantna in imata najboljšo voljo, — da pa vendar prideta v izvestnih primerih do točke, kjer se baš radi različnosti izobrazbe ne bosta več razumela in prišla navzkriž. Moremo si torej misliti posledice, če je eden ali drugi ali sta oba m a n j i d e a l n e g a k o v a, in računoispitač, izzvan ali po lastni volji, začne nagajati naredbodavcu, kar se je baje tudi v Srbiji že primerilo.

Še resnejši je pa t e h n i č n i n e d o s t a t e k, da preventivna kontrola zahteva knjiženje na d v e h m e s t i h. Očitno mora naredbodavec skrbeti za evidenco kreditov, ker drugače o no-

benem nakazilu ne more reči, ali je ž njim še ostal v mejah budgeta. Prav isto evidenco mora pa voditi tudi kontrolni organ, ker sicer svojega posla sploh ne more izvrševati. Torej tipičen zgled enega najhujših nedostatkov, kar si jih moremo misliti s stališča delovne tehnike, t. j. d v o j n o d e l o. Seveda je zlo tem večje, čim dalje se razteza mreža preventivne kontrole. Ni izključeno, da povečani režijski troški kontrole potem požro dober del vseh prihrankov, ki jih je zapisati njej v dobro. Kaj to pomeni posebno za našo državo, sem že v drugi zvezi omenil.

Pomisleki so torej zelo resne narave, ki jim stoji nasproti pravzaprav le ena, seveda velika vrlina, in ta je, da je na ta način kar najbolj mogoče — absolutno tudi ne, ker utegnejo razmere izsiliti prekoračenja! — zasigurano strogo izvrševanje budgeta. Ali pa država lažje vzame v račun hibe preventivne kontrole, ali pa pogrěša njene dobrote, je zopet povse konkretno vprašanje. Pred doktrinarnimi odgovori je že radi tega svariti, ker se, ne rečem v Belgiji, dasi, kolikor vem, ni slabo upravljana, ampak tudi v Angliji, kjer imajo poleg znano solidnega gospodarstva baš v teh stvareh tudi staro šolo in dober nos, ustavna nakazilna kontrola izvršuje preventivno.

Kako stoje torej stvari pri nas? Marsikaj se zdi, govori za to, da se da naredbodavcu čim večja prostost in vsled tega seveda tudi vse breme odgovornosti položi na njegove rame. Tičimo še globoko v dobi prehoda iz enega režima v drugi, ki sama po sebi rodi situacije, ki se mora v njih naredbodavec ravno, če ima prave kvalitete, t. j. trdo pest in jasno glavo, vendar reči, da bi bilo — tudi čisto materialno vzeto, da o političnih posledicah in podobnem niti ne govorim — prekoračenje budgeta še vedno manjša nesreča kakor rigorozna izvršitev. K temu se pridružujejo valutne oscilacije, ki prevržejo in so tudi res že prevrgle vsak kalkul, tudi kolikor se je reelno budgetiralo in ne glede na običajne zakasnitve pri votiranju budgeta. Vse s tega stališča potrebne mere spadajo seveda v drugo poglavje, t. j. v finančni zakon in nimajo s tehniko kontrole teoretično nič opraviti. Jasno je pa, da so vse budgetnopravne ozkosrčnosti dvojno občutljive, ako so poostrene še z neodvisno kontrolo.

Po drugi strani pa zopet stoji, da razumna strogost v bud-
getnih zadevah nikdar ni tako potrebna kakor ravno v takih
prehodnih dobah. Karakteristično zanje je, da razklepajo vse
mogoče dotlej zadrževane aspiracije, da pa tudi zmanjšujejo
čut odgovornosti pri vseh in povsod. Razlika med *impensae ne-
cessariae, utiles et voluptuariae* se v javnem mnenju zabriše,
zadremlje pa tudi vest naredbodavcev, posebno če radi slišijo
sladko uspavanko *aurae popularis*. To je naravno in leži v
zraku, zahteva pa seveda vse druge in trše kontrolne mere
kakor v normalnih časih. K vsemu temu pa pride v naši državi
še nek specifičen moment. Odločilna je seveda Srbija in še bolj
Beograd sam, kjer se čim dalje tembolj koncentrira vse naka-
zovanje. Ali je pa konservatizem ali vis *inertiae* ali resnična
potreba ali vsakega nekaj — kolikokrat sem še načel to vpra-
šanje v Beogradu, vselej se mi je reklo, da brez preventivne
kontrole, kakor sekantna je ravno za dobre naredbodavce, tam
še ne gre in še dolgo ne bo šlo. Imam sicer vtis, da bi bili tudi v
Beogradu svoje mnenje že nekoliko revidirali, če bi pol tiste
bistroumnosti in truda, ki si ž njima izmišljujejo stvarne
kavtele, posvečali o se b n i m. Nisem pa dovolj orientiran in
priznam celo rad, da so stare pokrajine, ki so v vojski poleg
drugega izgubile tudi cvet svojega uradništva, v neprimerno
slabšem položaju kot mi. Akceptiram za to sodbo tamošnjih
strokovnjakov, da je za Srbijo preventivna kontrola za en-
krat še absolutna nujnost in konsekvntno ne ugovarjam, da jo
je prevzel tudi novi zakon.

Praktično nas zanimata torej le še dve vprašanji, prvič,
ali je kontrola kot nujnost največje in najvažnejše pokrajine
tako organizirana, da ne bi trpela splošnost. Tu bi si bil pač
želel, da bi se bilo delalo malo manj po prejšnji šabloni in redu-
cirala preventivna kontrola v pametne meje zlasti v ti smeri,
da ne bi trpela ekspeditivnost uprave. Če že mora biti — naj
bo vsaj tako, da naš itak okorni aparat ne bo še bolj zastajal.
Otresti se moramo že mnenja, da je vse eno: en teden, en me-
sec ali eno leto, ker sicer dostikrat ravno država doplača »mo-
ralno i materijalno«. Stvar je v najtesnejši zvezi z našim ne-
baš enostavnim zakonom o državnem računovodstvu, ni pa
dvoma, da bi se bilo dalo tudi v zakonu o G. k. kaj ukreniti tako

n. pr. da bi se bila preventivna kontrola omejila na nekatere vrste nakazil in da bi se izločila, če ne vsa, pa vsaj najnavadnejša nakazila tekoče uprave. Zanimivo je, da se na Angleškem, kjer ves aparat brez dvoma neprimerno promptneje funkcijonira, in je zlasti blagajničarstvo kar najenostavnejše urejeno, preventivna kontrola ne razteza na t. zv. konsolidirani budget, ki je tudi parlamentarni ingerenci odtegnjen. Tudi v Belgiji se preventivno kontrolirajo samo nestalni izdatki, in pri vsem pesimizmu, ki navdaja beogradske kroge, ni vrag, da bi se tudi pri nas stvar saj v skromnih mejah ne smela poskusiti! Morda bi G. k. v tem oziru s pravilnikom, ki ga še čakamo, utegnila sama napraviti prvi poskus, kar bi bilo le pozdravljati.

Drugo za nas neposredno važnejše vprašanje je pa to, koliko se bo mestna kontrola razširila tudi na naredbodavce II. stopnje v novih pokrajinah, ki smo dosedaj živeli brez nje. Priznati se mora, da se je zakon varoval saj enega greha ter ni predpisal obligatorne ustanovitve. Naravno bi bilo seveda, da bo G. k. v smislu svojih srbijanskih tradicij skušala naprtiti to institucijo tudi nam, in ni tajnost, če povem, da je stvar v principu že sklenjena. Kakor malo efektivne koristi si pričakujem od nje, bi vendar svetoval, da ne vzbudimo suma, kakor da bi se je bali. Kar pa smemo z vso pravico zahtevati, je, da se mestna kontrola uvede samo, kolikor je absolutno potrebna in v obliki, ki je prikrojena našim razmeram. Protestiram, da se nam le radi ljube uniforme natakne še en prisilni jopič, ki bo tem bolj ženirāl, čim manj bi G. k. preudarila, da so pri nas tudi tehnični pogoji kontrole — t. j. knjigovodstveni štil in nakazovanje po poštnem šeku — vse druge kakor v Srbiji. Če G. k. tega ne bo uvaževala, — in to je stvar minucioznega detajlnega dela! — utegne nastati kaos, kakor ga še nismo zlepa doživeli. Ker mora končno tudi v Srbiji — vsaj v določenih mejah — prodreti šekovni nakazilni promet, je vprašanje, ali ne bi bilo bolj pametno, dotlej stvar sploh odložiti. Vsekako bo pa treba, ako naj pride do racionalnega sodelovanja, poleg kvalifikacije kontrolnih organov tudi še marsikaj drugega upoštevati. Tako bi n. pr. prišlo do največjih komplikacij, ako bi se mestna kontrola, sklicujoč se na to, da se mora po čl. 59., št. 2. uverjati, ali se zbirajo dohodki pa zakonu, hotela vmešavati v davčno

priredbu. Stvar potrebuje torej natančnega študija, in upajmo, da se ne bo ex k a t h e d r a rešila, marveč da nam bo oficijalno dana prilika k izjavi. Storilo bi se to tem lažje, ker sicer poznam vse naše napake, a vendar lahko rečem, da brez mestne kontrole vsaj slabše ne upravljamo, kakor drugod ž njo, in torej stvar gotovo ni tako nujna, da bi morali posebno hiteti ž njo.

Napram točki, ki sem o nji ravno razpravljajal, stopi vse drugo, kar bi imel še povedati, precej v ozadje, tako da bi se pravzaprav lahko obrnil h koncu. Dveh vprašanj bi se pa le še dotaknil. Prvo utegne zlasti zanimati tudi gospode f o r e n z i č n e pravnike. Na nešteti mestih je v zakonu govor o p o v r n i t v i š k o d e, nikjer pa ni rečeno, kako se izračuna ta škoda. *Damnum emergens* ali tudi *lucrum cessans*? Kako se prime n. pr. naredbodavec, ki je prekoračil budget? Ali mora položiti vso svoto, za katero je šel preko, tudi če dokaže, da je s tem obvaroval erar večje škode? N. pr. eksekucijskih stroškov in zamudnih obresti, kar je pri nas žal tudi že zelo aktualno. Zavidam Beograd, če te stvari res nereglementirano zadenejo. Po drugi strani pa je zakon baš v tem oziru ves poln kazuistike (čl. 109. do 119.), in zanimivo je tudi, da po izrečni določbi čl. 65. (glej tudi čl. 26., št. 2.) v primeru doložne koluzije kontracijskega komisarja s prizadetim uradnikom odloča G. k. in sicer v obč. seji, ali je onega staviti pred sodišče. Na tem bi samo po sebi ne bilo nič posebnega. Vsakdo si dobro premisli, preden ovadi svojega uradnika sodišču. Omenjam pa to radi tega, ker sem prišel baš pri neki kazenski ovadbi v konflikt z generalno direkcijo carin, ki mi je, sklicujoč se na neko podobno določbo, ne vem katerega fin. zakona, proti določbam našega kaz. pravnega reda odrekala to pravico — prav dolžnost — in jo reklamirala izključno zase.

Drugo vprašanje je pa upravno-politične narave in se tiče t. zv. o b l a s t n e k o n t r o l e, ki se v bistvu obrača proti upraviteljem cerkvenega imetja in avtonomni upravi. Kar se tiče prve funkcije, je zakon našel srečen kompromis (čl. 97., al. 2.), da se ta kontrola tam, kjer je še ni bilo, uveljavi šele s posebnim zakonom — torej najmanj *dies valde incertus quando!* — in ravno tako karakteristično, kakor obžalovanja

vredno je, da že osnutek ni iskal takega izhoda. Ostane torej še kontrola avtonomnega gospodarstva, kar seveda ni samo upravno, ampak tudi politično vprašanje in je naravno tudi v parlamentarni debati zbudilo precej prahu. Da pridejo nižje avtonomne edinice pod kontrolo, na katero imej državna uprava izvestno ingerenco, se mi zdi pri nas že radi tega pravilno, ker se občinske davščine po večini naslanjajo na državne davke ali saj in objecto konkurirajo ž njimi in torej morejo občutno vplivati nanje. Zbog tega tudi za državo ni vse eno, ne sano, kako se n a m e r a v a gospodariti z dokladami etc., kar se obravnava s proračunom, ampak tudi, kako se f a k t i č n o gospodari, pred vsem, ali se je gospodarilo tako, kot je bilo rečeno v proračunu. Pri višjih upravnih edinicah pa se ta stvarni moment seveda zelo izgubi napram izključno političnemu vprašanju, koliko moči in neodvisnosti se jim hoče dati. Naravno bi tudi kontrola nad občinami zadobila vse drugo lice, čim bi te višje edinice prestopile meje sedaj nameravanih avtonomnih oblastij. Nekaj vpliva bi si morala država z ozirom na sedaj še dano ozko zvezo med avtonomnimi in državnimi financami vsekako pridržati in tudi avtonomiji bi to nič ne škodilo. Zdi se mi pa, da etatizem zakona, ki ustvarja mešane organe s preponderanco državnih organov, gre že sedaj nekoliko predaleč, tudi če se omejim na popolnoma stvarne razloge: delokrog G. k. bo spet le večji, režije pa tudi.

S tem končam. Mislim, da nisem nič bistvenega opustil in pozivljam zlasti svoje ožje tovariše, naj me od svoje strani denejo pod kontrolo, popravijo in spolnijo. Tudi moja površna skica jih je mogla uveriti, da nudi zakon o G. k. nebroj detajlnih vprašanj, ki bi se vsako samo lahko razpredlo v posebno in — mislim — ne nezanimivo razpravo. Zakon pri vseh svojih nedostatkih ni slab, odvisno bo torej vse od izvajanja, baš v tem oziru pa more kritika mnogo pripomoči in je — stvariteljica!

Prisilna vzgoja k delu po našem kazenskem pravu.

Prof. dr. M. Dolenc.

Zgodovinski pregled.

Boj države zoper beračenje in delomrznost je star. Svoje prve kalí ima v instrukciji za »*Bettelvögte*« (»*Sterzmeister*«) iz leta 1447. Intenzivneje pa se je uveljavil začetkom novega veka — glede tujih beračev. Za domače naj skrbi občina; naj jim odkaže primerno delo ali dovoli, da smejo v domači občini prositi vbogaime. Tuje berače pa treba izganjati! Resolucija Leopolda I. z dne 16. januarja 1679 je zagrozila celó smrtno kazen tistemu tujcu, ki bi ga zasačili v tretjič pri beračenju. Z ustanovitvijo strahovalnice (*Zucht-haus*) — leta 1671. na Dunaju, leta 1735., leta 1754. v Celovcu in Ljubljani — pričjenja označeni boj dobivati novo lice. Te strahovalnice namreč niso bile določene samo za kaznence, ampak sprejemali so vanje tudi še berače, postopače in sprijene ženske, — da bi jih priučili dela. Represija zoper delomrznost je bila namen, funkcija represije pa je bila ista kakor pri kazni. Misel, da sama represija še ne more zadostovati, pride na površje še le v resoluciji Karla VI. z dne 20. julija 1717, ki ji je bila posledica ustanovitev ubožne kakor prisilne delavnice na Dunaju; sprejema naj delomrzne berače, da si prislužijo potrebno prehrano z delom, ostanejo pa naj tu tako dolgo, dokler se ne izkažejo s službo, katero morejo takoj nastopiti. V tej prisilni delavnici so bili prisiljenci zaposleni s tkanjem volnenih izdelkov. Pa stvar se ni obnesla. Zato so leta 1726. napravili novo prisilno delavnico, v katero so se smele pošiljati osebe, ki so že prestale v strahovalnici svojo kazen. Sicer pa naj bi se berači, ki so sposobni za delo v rudnikih, pošiljali tja na prisilno delo (*poena extraordinaria*); za tako delo nesposobni moški, pa vse ženske naj pridejo v prisilno delavnico. Z uspehi te ureditve so bili skrajza zadovoljni, pozneje pa so večkrat izpreminjali način zaposlenja. Vsekakor so ustanovili tudi še v Pragi in Trstu enake zavode za delomrzneže.

Začetkom 19. stoletja se pričjenja preokret v naziranju glede bistva prisilnih zavodov za delo v tem pogledu, da se ne smatrajo več za s o d n e kaznilnice, ampak za političnoadministrativne zavode, ki naj napravijo sprejete osebe za delavne, koristne ljudi. Kazenski zakon iz leta 1803 je izločil oddajo v prisilno delavnico iz

pristojnosti sodišč in jo izročil političnim oblastvom.¹⁾ Mlajše osebe pridejo v posebne korekcijske zavode, ki naj podpirajo domačo vzgojo. Gojenci teh zavodov niso bivali le-tam pod svojim pravim, ampak pod izmišljenim imenom in le deželni predsednik je vedel za resnično ime.

Leta 1839 dobi prisilna delavnica na Dunaju nove formalne predpise. Tu srečamo prvič strokovni izraz *no c i j e* (*Notion*), t. j. izrek političnega oblastva, da je neko osebo dati v prisilno delavnico.²⁾

Ideja, da treba poskrbeti za prisilno vzgojo k delu, je tudi v naših krajih pridobivala privržencev. Leta 1835 je ljubljanski kanonik Lovrencij pl. Schluderbach zapustil vso svojo imovino, ki ostane po izplačilu nekih volil, za zgradbo prisilne delavnice; ako bi se v desetih letih ne sezidala, naj bi cela vsota pripadla mestnim revežem v Ljubljani. Ta poslednja volja velikega človekoljuba je dala pobudo, da je ljubljanska mestna občina prepustila t. zv. Gadnerjev mlin ob Ljubljanci s precejšnim zemljiščem za zgradbo prisilne delavnice. Schluderbachova zapuščina je znašala 14.633 gld., a se je zvišala po darilih neimenovanih dobrotnikov na 15.176 gld. Cesar Ferdinand pa je z odlokom z dne 30. novembra 1844, št. 38.630 dovolil napravo prisilne delavnice za Kranjsko v Ljubljani in določil iz državne blagajne gradbeni predujem 50.000 goldinarjev, ki naj se vrne v desetih letnih obrokih. Predujem in pozneje vsi stroški za vzdrževanje zavoda naj bi se pokrivali z deželnimi dokladami na direktne davke. Fond za prisilno delavnico je bil ustvarjen 1. aprila 1845, 14 dni za tem sta podjetnika Benjamin Pichler in Miha Staré pričela z gradbo stavbe, ki naj bi veljala po načrtu 56.000 gld. Dograjena je bila v septembru 1847 za 65.232 gld., a otvorjena 15. oktobra istega leta. Statutarična določila za zavod so izšla z dvornim sklepom z dne 4. junija 1847, št. 8525 in 16.919, »s tem opominom..., da bodo berzh ko berzh fvojo veljavnoft sado-bile,« a »Sapofkufhnjifka naprava delavfhnize sa Kranjfkko desfelo pri fvetim Vinzenzu v Ljubljani« je datirana z dne 18. junija 1847 in

1) Glej § 455 v I. delu, ki pravi: Če se kriminalno sodišče prepriča iz preiskave, da bi utegnila izpustitev obdolženca iz zajora ali pa obsojenca iz kaznilnice vzbujati pomisleke zastran javne varnosti, onda... naj okoliščine (*Umstände, sic!*) z vsemi spisi predloži nadrejenemu sodišču. Višje sodišče (*Obergericht*) naj napravi naznanilo na najvišje justično mesto (*oberste Justizstelle*), le-to pa naj oddá svoje mnenje političnemu dvornemu mestu (*polit. Hofstelle*), da ukrene primerne politične odredbe.

2) Materialia za zgodovino boja zoper vlačugarstvo so navedena v Anton v. Globočnik, Index der alten und neuen oest. Gesetze und Verordnungen aus allen Fächern, [1893], str. 50 do 52; celokupni, zelo natančen pregled pa daje August Finger v Mischler-Ulbrichovem Staatswörterbuch pod naslovom Zwangsarbeitsanstalten.

ima 60 paragrafov. Precej skraja poudarja, da prisilna delavnica »ni tedaj kraj ftrahovanja, ampak polizajfka hišna poboljševanja«. Koliko časa bodo »pokorivniki« (Arbeiter) v delavnici, to bodi odvisno od poboljšanja, vendar ne sme trajati nad tri leta. Dela so (§ 12); »Predivo prefti, Volno prefti, kertaziti, Platno, volno in shido tkati, Shivati, ihtrikati in druge domazhe dela« § 16 slove: »V delavfhnizo priti fo vgódni: 1.) Pred vlimi drugimi tifti, ktere je po § 455 perviga dela ftrahovavnih poftav sa nekaj zhasa polizajfko sapréti tréba, in fizer posebno tifti, kteri fo is med na Kranjskim snanih Rokonazfev. 2.) Tifti kteri s soperfstavnim rasmusdanim shivljenjem v foféskah nepokoj delajo in fe s polizajfkiimi fhtrafingami vftrahovati ne dajo. 3) Poftopazhi, lenuhi in saniker-niki, ki fe delu vgibajo.«

Iz deželne strahovalnice (na gradu) se nihče ne sme naravnost v deželno delavnico oddati. »Spoznanje« (*Notion*), da pride kdo v prisilno delavnico, izdá v prvi instanci kresija, na »priteshbo« (*Rekurs*) v 24 urah pa deželno poglavarstvo. Najmanjša doba bivanja v prisilni delavnici je šest mesecev.

Od leta 1854 so sprejemali tudi kaznence v to zgradbo, od leta 1855 pa so oddajali ženske »pokorivnice« v Lankovice pri Gradcu. Leta 1858 se je zopet opustilo sprejemanje kaznencev ter je postal ljubljanski zavod centralna prisilna delavnica tudi za Koroško, Štajersko, Benečijo, Dalmacijo, Primorsko, pozneje še za Zgornjo in Spodnjo Avstrijo in Tirolsko. Te dežele so povračevale kranjskemu deželnemu fondu dotične preskrbovalne svote. Upravo je izvrševala do leta 1866 kranjska provincialna vlada, od tega leta dalje pa kranjski deželni odbor avtonomno. Hišni red z dne 25. septembra 1868 je odrejal delo za prisiljenke v knjigoveznici, pri čevljarstvu, krojaštvu, tkalstvu, mizarstvu, skoraj polovica pa jih je hodila redno na delo izven hiše. V letu 1869 so odpadli nižjeavstrijski, v letu 1871 štajerski priseljenci, zato pa so zopet sprejemali ženske prisiljenke v zavod, to pa le do 20. septembra 1873, odtlej so jih oddajali zopet v Lankovice.

Leta 1870 izide dne 15. julija pod št. 24 deželni zakon za Kranjsko z določbami, kdo se sme oddajati v »posilno delavnico« (sic!) in po kateri poti, kar je bilo dotlej stvar upravnih oblastev po provincialnih navodilih. Šele, ko je izšel državni zakon zoper vlačugarje in delomrzneže z dne 10. maja 1873, št. 108 drž. zak., ki je odredil v § 13 prisilne delavnice, v § 17 pa poboljševalnice za izpod 18 let stare osebe, ustanovljen je bil enoten tip zavodov za prisilno vzgojo k delu. Ta vzgoja pa ni bila več odredba varnostne policije, ampak pravna posledica sodne obsodbe. Tedaj se je v ljubljanski prisilni delavnici ustanovil poseben oddelek za korigende, nastavila sta se duhovnik in učitelj, ki naj osredotočita svoje delovanje na mladostnike. Korigendi so bili razdeljeni v take, ki so dolžni še ljudsko šolo

obiskavati in pa take, ki so te dolžnosti že prosti, pa naj posečajo obrtno nadaljevalno šolo. Teh korigendov je bilo vedno okoli 40, polovica je bila zaposlena pri čevljarstvu in krojaškem delu, druga polovica pa na polju in pri vrtnarstvu. Odrastlih prisiljencev je bilo prosečno 170 na leto. Potem ko je izšel novi zakon glede privatnih delavnic in »popravnih« z dne 24. maja 1885 št. 89 drž. zak., dobil je ljubljanski zavod nov hišni red.

Na podlagi sklepa deželnega zbora kranjskega z dne 16. januarja 1909 je deželni odbor oddelek za korigende preosnoval v posebno »vzgjajališče za zanemarjeno mladino«. Priredili so se posebni prostori, sicer v zgradbi prisilne delavnice, pa vendar odločeno od njenih siceršnih prostorov. Vsprejemali so se dečki od 14. do 18. leta, ampak ne samo taki, ki so bili nocionirani s sklepom deželne komisije, temveč tudi drugi, o katerih je sodišče spoznalo za potrebno, da se oddajo v zavod. Šolski pouk je urejen enako kakor za obrtnonadaljevalne šole. Uveden je bil pogojni izpust.³⁾

Tako je bilo do svetovne vojne. Vse je šlo v redu, mladi in stari delomrzni zlikovci so se prisilne delavnice bolj bali kakor pa jetnišnice ali kaznilnice. Kajti tu so morali delati in sicer kar tri leta! To potrdi vsak sodnik, ki je imel pred prevratom posla s kazenskimi zadevami. Med vojno pa je vojaška uprava reklamirala za se vse prisiljence, ki so bili za vojno službo sposobni. Število je zelo padlo, naselili so v poslopje duševno zaostale bolehalce obeh spolov, — skratka o smotrenem delu za pobijanje delomrznosti ni hotelo biti več govora. Le mladeniški oddelek — leta 1909 preimenovan v »vzgjajališče za zanemarjeno mladino« — je še dalje funkcioniral.

Po prevratu je nastopila doba, ko so bili vsakovrstni imovinski delikti na dnevnem redu, ko so celo nekateri porotniki oklevali in gledali skozi prste delomrzni, imovini nevarni svojati. Sodišča so sicer izdajala razsodbe in izrekala dopustnost, da se oddajo obsojenci v prisilno delavnico. Dne 1. junija 1920 je prevzela država vzgjajališče od prejšnje dežele kranjske in ga podredila neposredno upravi oblastvene zaščite dece in mladine, pa dodala še mladinski oddelek za zanemarjene dečke od 8. do 14. leta, pokrajinska vlada pa je istočasno ukinila poslovanje prisilne delavnice. Sosedna država Avstrija je smatrala za umestno, da prejšnje zakone o prisilni vzgoji k delu izpopolni, izdala je s svojim zakonom z dne 23. julija 1920 št. 273 drž. zak. I., določila, ki boj zoper delomrznost zelo poostrujejo, ker odredajo, da se sme oseba po dveh prestanih

³⁾ Zgodovino ljubljanske prisilne delavnice sem posnel po uradnih spisih tega zavoda samega. Nekaj podrobnosti je navedenih tudi v Sl. Pr. iz leta 1871 v članku »Posilne delavnice« od T. (Tekavčič Dragotin, oskrbnik posilne delavnice, je med naročniki Slov. Pravnika in najbrže pisatelj članka.)

prostostnih kaznih ob novi kazni najmanj šest mesecev zapora oddati v prisilno delavnico, in to za pet let. Naša vlada pa je določila zgradbo prisilne delavnice za norišnico, osobeje razpustila, skratka delovanje prisilne delavnice navzlic nadaljnjemu obstoju dotičnih zakonov — opovrta! V Avstriji izpopolnitev zakonodaje, v Sloveniji, ki je imela edina v celi naši državi svojo tako zelo potrebno prisilno delavnico, — pa zator prej izvrstno urejenega inštituta, ki je bil strah vseh delomrznežev.⁴⁾

Današnje zakonito stanje.

Prevratni manifest za Slovenijo z dne 31. oktobra 1918 je odredil, da ostanejo vsi zakoni, vse naredbe prejšnje države še nadalje v veljavi. Do Vidovdanske ustave se torej na legislativnem polju glede prisilnih delavnic *de iure* ni ničesar izpremenilo. Po Vidovdanski ustavi pa smo dobili zakon o zaščiti javne varnosti in reda v državi z dne 2. avgusta 1921 št. 170 A. Sl. N. [št. 249 Ur. l.]. Ta zakon je uvedel veljavnost splošnega dela kazenskega zakonika za Srbijo za vse delikte, ki jih ustanavlja sam, torej tudi za delikte člena 6, ki jih zagreše »osebe, ki se potepajo, pijančujejo ali izvršujejo nečisti obrt in ne morejo dokazati, da se preživljajo na pošten način«. Nasprotne določbe splošnega kazenskega zakonika in drugih stranskih kazenskih zakonov se ne smejo uporabljati, kolikor temu zakonu nasprotujejo (čl. 10 *ibid.*). Člen 6 al. 3 pa je dal ministru pravde zakonito pooblastilo, da izda »uredbo o postopanju za primere, ko se take osebe oddajo v prisilne delavnice ali v zavod za vzgojo in moralno poboljšanje nedoletnikov«. Ta uredba z dne 26. junija 1923 br. 34.745, je izšla v Službenih Novinah od 4. julija 1923 št. 149 (Ur. l. za Slov. št. 236) in je stopila še istega dne v veljavo (§ 13). Obenem pa je bil izdan r a z p i s m i n i s t r a p r a v d e, broj 34.744, s katerim je bila osnovana prisilna delavnica za ženske v Begunjah. Niti o izdaji zakona z dne 2. avgusta 1921, niti o izdaji uredbe z dne 26. junija 1923 ali razpisa z istega dne ni bil zaslišan kazensko - pravni oddelek stalnega zakonodajnega sveta ministrstva pravde.

⁴⁾ Primeri kritiko ukinitve prisilne delavnice: Dr. Francè Goršič, Socialna zaščita dece in mladine, Ljubljana 1921, str. 89 do 91. Nalepela je navzlic točnosti in upravičenosti na gluha ušesa merodajnih činiteljev v Ljubljani in Beogradu! — Resnici na ljubo naj pa omenim, da smo o priliki obiska ženske kaznilnice v Begunjah s slušatelji juridične fakultete po leti 1920 našli tam 5 ali 6 prisiljenk, ki so bile »repatriirane« iz Lankovic. Ravnali so z njimi glede oskrbe, dela, itd. prav kakor s kaznenkami.

Da moremo pregledati razlike med bivšo avstrijsko zakonodajo glede boja zoper delomrzneže in pa našo najnovejšo jugoslovansko zakonodajo, naj predočimo, oboja določila posamič, pa sinoptično. Na levi strani stoje določila po avstrijski zakonodaji, na desni po zakonodaji naše kraljevine, skupna počez. Seveda so sprejeta le najpoglavitejša organizatorična in pa tehnična izvedbena določila, kolikor veljajo za Slovenijo in Dalmacijo.

Prisilne delavnice.

(A) Pogoj za oddajo v prisilno delavnico je **s o d n i i z r e k** in sicer: o dopustnosti držanja (*Anhaltung*) da se sme obsojenec po izdržani kazni upotiti v prisilno delavnico.

Sodni izrek pa mora temeljiti na **o b s o d b i** radi nastopnih deliktov:

prestopka po:

1.) § 1 zak. z dne 24. maja 1885

št. 89 drž. zak.: vlačugarstvo;

2.) § 2 leg. cit.: beračenje;

3.) §§ 3 in 4 leg. cit.: delomrzne kršitve preventivnih odredb varnostnih oblastev, odn. občinskih predstojništev;

4.) § 5 št. 1 do 5 leg. cit.: zanemarjenje predpisov glede prostitucije;

5.) § 5, 3. alin., leg. cit.: suti-nêrstvo;

6.) § 6 leg. cit.: zanemarjenje predpisov glede dolžnosti, ki so v zvezi s policijskim nadzorom.⁶⁾

pregreška⁵⁾ po čl. 6 zak. z dne 2. avgusta 1921:

1.) potepanja;

2.) pijančevanja;

3.) izvrševanja nečiste obrti;

k 1.)—3.), ako dotične osebe ne morejo dokazati, da se preživljajo na pošten način.

⁵⁾ Da gre tu za pregreške po srb. kaz. zakoniku in ne za prestopke po avstr. kaz. zakoniku, sledi iz dejstva, da je delikte tega zakona presojeti po splošnem delu srbij. kaz. zakonika, kakor so tudi vse kazni po ideologiji tega zakonika odrejene. Sklicevanje na določilo čl. III. ukaza z dne 4. aprila 1921, Sl. Nov. št. 75, ni pravilno, ker se ta ukaz na zakon z dne 2. avg. 1921 niti nanašati ne more, ampak bi ga nasprotno slednji zakon kot lex posterior za novo uvedene delikte celo derogiral. Sicer pa čl. III. ukaza z dne 4. aprila 1921 velja po svoji genezi le za sokobe določil splošnih delov različnih veljajočih kazenskih zakonikov pri istočasni uporabi v enem sodnem izreku. Če na to ne pristanemo, dobimo sliko, ki je sploh ni moči pregledati. Da se je praksa radi kompetenčnega vprašanja dokopala do drugačne razlage, je pač razumljivo in morda tudi »odpuštljivo«, toda teoretično vendar le napačno.

⁶⁾ A. Finger: Das Strafrecht, 3. izdaja [1912], I. del. str. 761 navaja še 7. prestopke po § 3 zak. z dne 10. majnika 1873 št. 108 drž. zak.,

(B) Prej označeni izrek mora temeljiti na sodnikovem prepričanju, katero mora biti obrazloženo, t. j. podprto z dejanskimi, dokazanimi okoliščinami v razsodbenih razlogih o tem, da kaznivo dejanje, radi katerega da je podana moralna propalost in je bila oseba obsojena, izvira v resnici iz delomrznosti (confer § 13 leg. nagnenje k izvrševanju kaznivih dejanj (§ 6 alin. 1 zak. de 1921). cit. de 1873).

(C) Izrek sam pa mora biti izražen:

v tenorju razzodbe, zoper katero je dopusten vzklic od strani obsojenca in javnega obtožitelja (arg. § 7 alin. 2 in 3 zak. de 1885 v primeri z razveljavljenim § 13 zakona de 1873).

»poleg razzodbe o glavni kazni« (§ 2 uredbe); iz dostavka, da »poprej ko donese presudu sme sasušati mišljenje« itd., moramo pač sklepati, da gre vendar za vsebino razzodbe kot take, in ne kakšnega posebnega sklepa.

(O pravnih lekkih uredba molči.)⁷⁾

(D) Dejanska oddaja se izvrši na podlagi izreka sodišča:

z razzodilom (*Erkenntnis*) posebne komisije, sestavljene od upravnega oblastva, ki jo odredi in izvrši.

z odlokom (*odluka*) višjega državnega tožnika (prav: pravdnika!)⁸⁾ (To velja za pokrajine izven Srbije in Črne gore.)

(E) Činitelj izve o sodnem izreku o dopustnosti oddaje v prisilno delavnico:

po političnem oblastvu I. instance, pod katero spada obsojena oseba in kateremu pošlje sodišče takoj, ko postane razzodba pravnomočna, kazenski list.

po sodišču, ki mora neposredno predložiti pravnomočno razzodbo, druge kazenske spise, kazenski list in pa sodno zdravniško spričevalo o sposobnosti za prisilno delo.

dočim ga v svoji prvi izdaji [1894] 1. del, str. 290 nima. Tekstacija § 7 zak. z dne 24. maja 1885 st. 89 drž. zak. ga je k temu zavedla. V prvem odstavku tega §-a je namreč govor o § 3 (izstavljenje prosjaških pisem), ker gre za ureditev pristojnosti sodišča. V drugem odstavku § 7, ki je nadomestil razveljavljeni § 13 zak. de 1873 pa ne more več ta delikt mišljen biti; kajti ne zagreši ga tista oseba, ki se je poslužila morda legalno sestavljenega prosjaškega pisma, ampak izstavitelj sam, ki ni, da bi moral biti delomrzen človek, ampak utegne biti malovesten občinski predstojnik, pisar ali slično.

⁷⁾ Navzlic temu ni dvoma, da se bo praksa razvila analogno po avstrijskem pravu, dasi tega § 283 k. pr. r. ne predvideva, in pripustila vzklic.

⁸⁾ Izvirnik slove: »2) Viši državni tužilac po presudama izrečenim od strane sudova na teritoriju ostalih apelacionih sudova na koji se proteže i nadležnost dotičnog višeg državnog tužioca«. Dočim odloča po avstrijskem zakonu komisija na sedežu pokrajinskega oblastva, v čigar območju leži prisilna delavnica, izvršuje po uredbi oddajo višji državni pravd-

(F) Zadeva mora biti od pristojnega činitelja rešena najdalje:

v 4 tednih po dnevu, ko neha kazenska doba. v 14 dneh od tistega dne, ko so k njemu dospeli spisi.

(G) Rešenje se mora opirati:

na okolnosti, ki so podane glede potrebnosti izvršitve sodnega izreka (subj. moment) in glede možnosti te izvršitve (obj. moment); razsodilo ni izpodbojno. na prosti preudarek. Pritožbe ni, ampak ministrstvo pravde sme »iz važnih razlogov« zaustaviti izvrševanje odlokov višjih državnih pravdnikov.

(H) Da nastopi uspeh izvršitve tem sigurneje, sme se obsojena oseba

še 4 tedne po izdržani prostostni kazni imeti zaprta pri sodišču, če pokrajinsko oblastvo ne ukrene izpusta. še nadalje 30 dni po izdržani kazni zadržati v priporu pri sodišču ali policijskem oblastvu,⁹⁾ kjer je izdržavala prisojeno kazen.

(I) Na podlagi rešenja o odreditvi in izvršitvi oddaje v prisilno delavnico se prevede obsojena oseba na stroške

deželne komisije ali, če ni iz dežele, v kateri ima sedež deželna komisija, na stroške domovinske dežele, toda prevedba se sme izvršiti le s pristankom zastopstva one druge dežele (pokrajine). sodišča, odnosno policijskega oblastva, ki pošilja osebo v prisilno delavnico.¹⁰⁾

nik čisto drugega upravnega območja, ki morebiti še nikoli dotične prisilne delavnice videl ni.

⁹⁾ Pristavek »ali policijskem oblastvu« seveda za Slovenijo in Dalmacijo nima pomena, ker se sodobne kazni prestajajo samo v sodnih zapori. Policija bi se prav gotovo branila sprejeti osebe, ki naj čakajo, da se oddajo v prisilno delavnico, v svoje zapore kar za 30 dni.

¹⁰⁾ Pristavek glede policijskega oblastva se nanaša pač na določbo razpisa glede ustanovitve prisilne delavnice za ženske v Begunjah — za celo državo. Tam stoji, da naj se ženske od sodišča ali policijskega oblastva spravijo do Ljubljane, tukaj pa izročé »pristojnemu« (?) policijskemu oblastvu, ki jih prestavi v Begunje. Ta komplikacija, da se ustvarja zadnja etapa transporta v Ljubljani, še razume pač tako, da postani ljubljanska policijska direkcija zbirališčno mesto, ki odrine od časa do časa večji skupen transport prisiljenk v Begunje. Mislimo pa, da bo na potu do Ljubljane treba še več etapnih zbirališč ustanoviti, da se stroški prihranijo. Vsaj se vendar ne more zahtevati, da privede ena in tista eskorta posamezne prisiljenke n. pr. iz Skoplja, Prištine, Niša naravnost do Ljubljane! Mislimo, da se morajo ustanoviti že v Beogradu, Sarajevu, Zagrebu morda tudi v Mariboru centralna odgonska mesta, ki bodo vršila odgon le do najbližjega zbirališča, itd.

(J) Pri izvrševanju oddaje v prisilno delavnico pa veljajo izvestne omejitve:

Sprejem v prisilno delavnico se ne sme odrediti pri osebah:

- 1.) ki jih ni moči uporabljati niti za lažja dela,
- 2.) ki so na duhu bolne,
- 3.) ki imajo nalezljivo bolezen ali napako, dokler ne ozdravijo,
- 4.) ki so noseče ali doječe,
- 5.) ki niso prestopile 18. leta.

Sprejem v prisilno delavnico se ne sme odrediti, niti se tam ne smejo zadrževati osebe:

- 1.) ki niso ali postanejo nesposobne za lažja dela,
- 2.) ki so nalezljivo bolne, dokler traja bolezen,
- 3.) ki so duševno bolne,
- 4.) ki so noseče ali doječe,
- 5.) ki niso izpolnile 16 let.

(K) Glede dobe bivanja v prisilni delavnici veljajo ti-le predpisi:

Principielno naj ostane oseba tam do poboljšanja, vendar ne več kakor 3 leta. Ako se radi poboljšanja odredi izpust pred pretekem 2 let, a se pokaže, da poboljšanje v resnici ni nastopilo, sme jo ista komisija vnovič deti v prisilno delavnico za dobo, da doteko tri leta vkupno z že prestanim bivanjem.

Redno ostane oseba, ki je prvič oddana v prisilno delavnico, 3 leta, drugič 4 leta, več kakor dvakrat: 5 let. Glede poboljšanih oseb sme uprava zavoda predlagati pred pretekem te dobe, da se odpuste pogojno. Odlok izda višji državni pravdnik. Če se poslej ugotovi,¹¹⁾ da se pogojno izpuščena oseba zopet ponša tako, kakor prej pred kaznijo, oddá jo višji državni pravdnik vnovič v prisilno delavnico, in to za toliko časa, da doteče doba, ki je bila pivotno določena.

Po preteku treh let treba za vnovično odredbo novega sodnega izreka o dopustnosti oddaje v prisilno delavnico.

(L) Uprava zavoda sme sama predlagati pogojni izpust ali pa sklepati o prošnji dotične osebe za pogojni izpust in svoj predlog staviti. Predložba predloga na pogojni izpust časovno

ni omejena (arg. § 9 al. 2 zak. z dne 13. maja 1885 št. 90 drž. zak.), niti ni v zakonu navedeno, kdaj naj se stavijo predlogi (ali periodično, ali individualno). To je prepuščeno hišnemu redu, ki mora biti od državne uprave odobren.

ni omejeha, ako gre za uradno postopanje. Osebe same pa ne smejo podati prošnje za pogojni izpust na zapisnik, ako niso prestale vsaj polovice celotne dobe v prisilni delavnici.¹²⁾ Predložba se vrši periodično vsakega pol leta.

¹¹⁾ V izvirniku stoji »bude li se ustanovilo, da...« Kdo naj ugotovi? Po vsej priliki višji državni pravdnik, odnosno minister pravde, kajti ta ali oni odloča končno in ima spise v rokah. Seveda psihologičnih dokazov mu ne bo moči pravilno presojati...

¹²⁾ Če pa takšna oseba zasluži pogojni odpust, sme jo uprava uradoma predlagati; nasprotno pak, če pogodnosti odpusta še ne zasluži, je niti na njeno prošnjo po preteku polovice dobe ni predlagati. Čemu torej to določilo?

(M) Stroški, ki so združeni z oddajo v prisilno delavnico, zadenejo deželo, v kolikor se ne morejo izterjati od osebe, ki je bila v prisilni delavnici, ali pa od tistih oseb, ki so obvezane jih vzdržavati. K stroškom spadajo izdatki za hrano, ležišče, kurjavo, razsvetljava, perilo, obleko, lečenje in porod.

Izterjanje se vrši političnim potom.

grejo na račun države, a povračilo se sme zahtevati od onih oseb, ki so k temu obsojene ali drugače obvezane po zakonskih predpisih. Višino določa minister pravde. Oskrbovalni stroški nastanejo za prehrano, obleko, obutev, perilo, posteljo, kurjavo in lečenje.

Izterjavanje se vrši po predpisih k. pr. reda.

Poboljševalnice.

Ti zavodi so namenjeni mladini in jih pozná tako avstrijsko kazensko pravo, kakor tudi srbijanski kazenski zakonik in pa zakon o varnosti države z dne 2. avgusta 1921, — samo uredba ministra pravde z dne 26. junija 1923 jih ne omenja niti z besedico!

(N) Primeri so sledeči:

I. Na podlagi sodiščnega izreka o dopustnosti oddaje v poboljševalnico pride:

a) oseba, stara 14 do 18 let, ki je zagrešila enega ali več gori pod A 1.)—6.) navedenih prestopkov (§ 13 zak. z dne 24. maja 1885 št. 90 drž. zak.);

b) nedorastla oseba (v starosti od 10 do 14 let), ki je obsojena radi deliktov mladostnikov po §§ 269 do 272 k. z. (§ 8 alin. 1 zak. z dne 24. maja 1885 št. 89 drž. z.), namesto v prisilno delavnico v poboljševalnico.

II. Na podlagi odredbe varnostnih oblastev odda se pod I. b) označena oseba, ki je storila dejanje, vsebujoče objektivno pregrešek ali prestopok, pa je popolnoma zanemarjena in je ni moči sicer spraviti na pravi pot, — v poboljševalnico (§ 8 alin. 2 zak. z dne 24. maja 1885 št. 89 drž. z.).

Ad I. in II. določa o izvršitvi deželna komisija. Doba bivanja časovno ni določena in traja, dokler ne nastopi poboljšanje, vendar ne preko 20. leta starosti.

I. Če stori oseba, ki je stara nad 12, pa pod 16 let, hudodelstvo ali pregrešek »brez razbora«, toda iz zle navade, odda se »gde bude odredjeno«, v zavod za popravljanje, kjer more ostati najdalje do 18. leta (§ 56 srb. kaz. zak.).

II. Nedoletna oseba, ki še ni izpolnila 21. leta, a je storila enega ali več gori pod A 1.)—3.) navedenih pregreškov, pa je ni moči kaznovati, pride v zavod za vzgojo in moralno poboljšanje (čl. 6 zak. z dne 2. avgusta 1921). Doba bivanja v poboljševalnici traja pri osebah, ki še niso dovršile 16 let, pet let, pri starejših do kraja 21. leta.

Ad I. in II.: Izvršilne naredbe ni v nobenem primeru.

Po pravu, katero smo prevzeli po bivši Avstriji, znači se izrečena in izvršena oddaja v prisilno delavnico in oddaja v poboljševalnico pri kazensko obsojenih nedoletnikih za korekcionarno podaljšanje prostostne kazni in s tem za stransko kazen, oddaja kazensko nedorastlih oseb, označenih pod N II, za upravni čin. Po srbijanskem kazenskem zakonu in po zakonu z dne 2. avgusta 1921 gre po vsej priliki tudi za upravni čin, toda ob nedostajanju izvršilnih naredb se to točno ne more ugotoviti, ker je mogoče misliti tudi na sodne čine skrbstvenega sodišča.

Kritika.

Zakonodaja izza časov pred prevratom, katero je sprejela Slovenija ob prevratu za svojo, je le toliko razveljavljena, kolikor jo je derogirala zakonodaja naše kraljevine. Kjer do derogacije ni prišlo, tam obstoja veljavnosti prejšnjih zakonov *de iure* ni prerekati. Da pa spoznamo, kaj še velja, kaj je razveljavljeno, bi morali biti poznejši zakoni točni in jasni. To pa baš pri zakonu z dne 2. avgusta 1921 nikakor ni tako!

Že kaznivi dejanski stani »potepanje, »pijančevanje«, »izvrševanje nečiste obrti« brez nadaljnih točno opredeljenih momentov se dajo kaj različno razlagati, osobito še zadnji. Bordelstvo, rufijanstvo, tajna prostitucija, sutinêrstvo..., vsaka teh v velikih mestih neredkih prikazni je po splošnem pojmovanju nečist obrt (če se sme tu sploh rabiti nazivalo »obrt«); in vendar ne odgovarja pravnemu čutu, da naj postanejo storilci v teh primerih šele tedaj kaznivi, »ako ne morejo dokazati, da se na pošten način preživljajo.« Prostitutka, ki čez dan vrši na domu vsa domača dela pri možu ali stalnem priležniku, pa gre na večer na lov, dasi ji tega ni treba, ali spada ta tudi pod čl. 6? In če se brezdelica ne more preživljati, pač pa si prizadeva delo dobiti, ali naj ga obsodimo, ker hodi od vasi do vasi, od hiše do hiše iskat dela. Mari je to potepanje? — In kaj je »pijančevanje«? Ali spadajo sem tudi dipsomani (kvartalni pijanci)? Pri teh prihaja v poštev dokaz za pošteno preživljanje — predvsem v pogledu na njihovo rodbino. Toda v besedilu čl. 6 iščemo zaman tega momenta! Pri vsem tem pa pijanci sploh ne spadajo v prisilne delavnice ali poboljševalnice, ampak v posebne zavode za odvado, ki morajo stati pod nadzorstvom zdravnikov-specialistov!

Seveda zadene pameten sodnik pravo. Ali za to ne gre, temveč uvaževati je čl. 4 Vidovdanske ustave, po katerem zakonodajalec jamči, da bodo vsi državljani pred zakonom enaki in da bodo uživali enako zaščito oblasti. Če se pa prepušča interpretacija sodnikom, — velja seveda *quot capita, tot sententiae*, — in enakosti

pred zakonom ni, osobito, ko niti še nimamo vrhovnega regulatorja prava, skupnega kasacijskega sodišča. Pa pri tem nedostatku zakonodaje se ne bomo več mudili. Na pametno izpremembo zakona ni misliti tako hitro, minister pravde sam pa niti ne bi smel določila glede dejanskega stanu zboljšati z uredbo.

Baš nedostatna tekstacija čl. 6 cit. pa je vzrok, da stara, od Avstrije prevzeta zakonodaja glede boja zoper delomrzneže nikakor ni docela derogirana. Vsi predpisi glede beračenja od hiše do hiše, glede zlorabe nedorastlih oseb za beračenje, glede utesnitev, ki so v zvezi s policijskim nadzorom, slednjič osobito predpisi za nedorastle osebe, ki so storile prestopok po §§ 269 do 272, so ostali nedotaknjeni in veljajo naprej! Tako pridemo pa do zaključka, da veljajo pri pobijanju delomrznosti deloma še predpisi, prevzeti od Avstrije, deloma novi, izdani iz za prevrata. In to še kaj čudno, neracionalno! N. pr. 17½letno dekle, ki je beračilo iz delomrznosti od hiše do hiše, pride po avstrijskih predpisih — v poboljševalnico, če pa zagreši poleg tega pregrešek potepanja, v prisilno delavnico! 17½letna kazniva prostitutka bi prišla, ako bi veljali še stari predpisi, v poboljševalnico, sedaj pa pride že 16letna v prisilno delavnico. Moderno kriminalno pravo se bori na vse pretege za to, da naj se mladostne osebe do 18. leta ne kaznujejo na prostosti, temveč naj se prisilno vzgajajo. Stojimo pred uzakonjenjem modernega edinstvenega kazenskega zakonika, ki si usvaja vse moderne tečevine kriminalnega prava, — ministrstvo pravde pa izdaja uredbe, ki so naravnost nasprotne modernim težnjam, da, vprašanja poboljševalnic se niti z besedico ne dotakne. Ta del naloge zakonodajalca ni upoštevan, dasi imamo poboljševalnico za moške v Ljubljani, in to v istem poslopju, v katerem je poslovala več kakor pol stoletja prisilna delavnica. Po konceptu zakona z dne 2. avgusta 1921 pa bi bila poboljševalnica kraj, kjer se naj vzgajajo moralno pokvarjeni kretini, umobolni, postopači, pijanci in prostitutke, kajti kateri krivdo izključujoči razlog naj prihaja pri takih nedoletnikih od 16. leta dalje v poštev razen — nedostajanje razbora? Vsega tega naravnost nerazumljivega ustvarjanja kričečih protislovij je pač krivo dejstvo, da nimamo več prisilne delavnice za moške, ker se noče napraviti red in vrniti zgradba ukinjene prisilne delavnice nje nemu prvotnemu namenu, in pa ker se je našel — slučajno v ženski kaznilnici v Begunjah prostor za ženske prisiljenke.

Baš v tem pogledu pa moramo z vsem poudarkom ugovarjati, da se stavi prisilna delavnica za ženske pod isto streho kakor kaznilnica! Že to, da se je v poslopju ljubljanske moške prisilne delavnice svojčas otvorila poboljševalnica (vzgajališče), je bila razstališče modernih vzgojnih načel — huda napaka! Mladi zanemarjeni zlikovci ne smejo priti v nobeno dotiko s starejšimi delomrznimi

lopovi, da jih ti ne spridijo, niti ni prav, da se jim lahko očita, da so »sedeli v prisilni delavnici«! Uredba ministra pravde pa dekretira za delomrzna dekleta od 16. do 18. let — namesto čisto odločene poboljševalnice, celo prisilno delavnico, nameščeno pod streho kaznilnice!! Tu gre za tehnično uredbo glede organizacije prisilne delavnice za ženske, katero je treba brez odloga popraviti. Žensk do 18. leta nikar oddajati »v Begunje«...! Kam pa pridemo, če bo ženska obsojena radi potepanja na 3, 4 tedne zapora, pa se ji bo moglo po prestani prisilni delavnici očitati, da je »bila zaprta v Begunjah«! Ljudstvo ne pojmuje distinkcij uredbe ministra pravde, ozira se le na grobi, vidni efekt. Lahko se reče, da bo sloves vsake prisiljenke, tudi tistih, ki so 18. leto že prekoračile, pokvarjen, a mladenkam do 18. leta pojde gotovo po zlu — lepša bodočnost. Namesto učinkov pametne vzgoje k delu nastopi pokvarjenje možnosti poštenega dela doma v rodnem kraju. Sicer pa poznamo kaznilnico v Begunjah. Popolna ločitev kaznenk in prisiljenk ni mogoča. Rajši naj se uporablja zavod v Begunjah samo za prisilno delavnico, a kaznenke naj se oddajo kaznilnici v Zagreb. Begunje so bile vedno pod upravo redovnic, ali imele so drž. nadzornika. Ta se je v naj-novejšem času odpravil. Ali je to v smislu še veljajočih predpisov za kaznilnice, o tem tu nočemo razpravljati. Osebo ne očitamo ničesar redovnicam. Ali smo mišljenja, da treba za posle prisilnih delavnic ljudi s strokovno naobrazbo in spravim smislom za smotreno vzgojo k delu. Kdo more trditi, da zadostuje samo dobra volja? In kako se vrši v tem pogledu nadzorstvo, ko ni nobenega nadzornika? Redovnice so katoličanke. Kako bo s prisiljenkami pravoslavne, evangeljske, muslimanske vere? — Sicer pa, ali bosta res že tista uredba in razpis ministra pravde zadostovala, da bodo hrvatska, bosanska, srbijanska sodišča izrekala dopustnost oddaje v prisilno delavnico? Dvomimo. Trebalo bi pač pouka, pa malo formularijev za vsa opravila, ki so s tako oddajo v zvezi!

V organizatoričnem pogledu naj še dodamo, da je nujna potreba poskrbeti, da se čim prej vzpostavi prisilna delavnica tudi za moške! Saj pravi vendar čl. 4 Vid. ustave, da so pred zakonom vsi državljani enaki; kar je glede ženskih delomrznih oseb odrejeno, ne sme glede moških nedostajati. I v ženskih i v moških prisilnih delavnicah pa treba nastaviti dobre, pametne obrtne mojstre, pri katerih se bodo učili prisiljenci in prisiljenke koristnega dela.

Slednjič naj se ozremo še z nekoliko besedami na tehnično izvedbo uredbe o prisilnih delavnicah. Na neke podrobne, pa vendar važne določbe smo že opozorili v prikazu danes veljajočega prava. Preostaja osobito vprašanje, da-li je uredba prav zadela, ko

je izvršitev sodnega izreka o dopustnosti oddaje v prisilno delavnico poverila ministrstvu pravde za Srbijo in Črno goro, za vse druge pokrajine pa višjim državnim pravdnikom.

Dandanes ni več dvoma, da je treba prisilno vzgojo k delu tako v prisilni delavnici, kakor tudi v poboljševalnici uvrstiti med očuvalna sredstva (*mere bezbednosti, sichernde Massnahmen*). Tako postopa tudi načrt edinstvenega kazenskega zakonika in ustanavlja v § 53 oddajanje odraslih oseb v prisilno delavnico po prestani kazni za očuvalno sredstvo, v §§ 21, 22 pa oddajanje mladostnikov v zavod za vzgojo, odnosno v poboljševalnico formalno sicer za kazen, bistveno pa vendar za očuvalno sredstvo.¹³⁾ Da se je v razpravi obravnavana uredba približala tem idejam in v principu politično - upravna oblastva izločila iz kroga sodelujočih činiteljev, moramo pozdraviti kakor napredek. Ni nam pa všeč, da predkazuje uredba posle izvršilnih činiteljev sodnega izreka — p o e d i n c e m. Priporočali bi na vsak način — in to še posebno za Srbijo in Črno goro — kolegialno odločevanje o dejanski izvršitvi večkrat omenjenih sodnih izrekov. V duhu vidimo, kolikokrat se bo poskušalo vplivati na posameznega višjega državnega pravdnika, osobito pa še na »referenta ministra pravde«, odnosno ministra samega, da naj »po prostem preudarku« opusti izvršitev ali že izvrševano bivanje v zavodu ukine, ali pa narobe, ga o »pravem času« odredi. Pravijo, da poskusi politične intervencije niti pri sodnikih niso več docela izključeni, kamo-li da bi politiki oklevali »intervenirati« pri sodnoupornih uradnikih. Že samo možnost namigavanja, da se je utegnil uveljaviti pri konkretnem odloku posameznega funkcionarja, političen ali kakršenkoli vpliv, sili h kolegialnemu sklepanju v takih zadevah. To pa naj bi se seveda uredilo za celo državo — enotno. Za take posle naj bi minister pravde začetkom vsakega leta imenoval na sedežu vsakega apelacijskega sodišča komisijo, sestojčo iz predsednika tega sodišča, višjega državnega pravdnika in še enega sodnika z odločujočim, enega zastopnika policijskega oblastva pa s posvetovalnim glasom. (Kjer ni še državnih pravdništev, naj bi višjega državnega pravdnika nadomestoval še en apelacijski sodnik.) Ni videti pametnega razloga, zakaj bi ministrstvo pridržavalo sebi odločevanje v takih stvareh eksekutive; zadostuje popolnoma, da ima že po svojem ustroju vrhovno nadzorstvo!

Ponesrečen je tudi § 7 uredbe v tem pogledu, ko izreka, da bodi nedopustno pridržati v prisilni delavnici žensko, ki je zanosila. Avstrijski zakon je tudi mislil na noseče prisiljenke, pa jim je odrekel le sprejetje, ne pa pridržanja v zavodu. Ako bo prisiljenka

¹³⁾ Glej »Kratko objašnjenje (avtor prof. dr. T. Živanović)« v Projektu kaznenog zakonika za kraljevino SHS, str. 90.

smatrala 3 do 5letno bivanje v prisilni delavnici za hujšo nevšečnost kakor nosečnost, ji bržčas ne bo preveč težko poskrbeti za to, da nastopi tak zadržek za nadaljnje bivanje v prisilni delavnici. Pa tudi sicer otvarja to ponesrečeno določilo nečedne perspektive za rušenje discipline s poskusi, izbaviti si izpust s pretvezo nosečnosti. Avstrijski zakon šteje celo porodne stroške med stroške, ki so združeni z oddajo v prisilno delavnico. Prav nobenega razloga ni, da bi se od načel avstrijskega zakona odstopilo.

Pogrešeno je nadalje določilo, da se izterjavajo stroški bivanja v prisilni delavnici po predpisih kazenskopravnega reda — od obsojene ali take osebe, ki je »po zakonitih predpisih« zavezana povrniti stroške. Glede obsojenih oseb samih teoretično¹⁴⁾ ni prigovora, glede onih drugih oseb pa imamo naravnost predpis § 389 k. pr. r., da trpi stroške izvršitve kazni vedno le obsojenec, nikdar pa ne tretje osebe, ki morajo skrbeti zanj.¹⁵⁾ Glede višine stroškov, ki naj se izterjajo, pa pač ni priporočljivo, da jih določa ministrstvo pravde samo. Naj izdaja ministrstvo tarifo za stroške, določitev višine v konkretnem primeru pa sme prepustiti upravi prisilne delavnice, ali če ni ta državni urad (kakor n. pr. v Begunjah), komisiji za izvrševanje oddaje v prisilno delavnico.

Malo preohlapna je norma § 13, ki veli, da se sme uredba uporabljati tudi na one osebe, o katerih je izreklo sodišče že prej, da se smejo oddati v prisilno delavnico, pa niso bile oddane, ker še ni bilo takega zavoda. Morda so hoteli pripravljati pot za moško prisilno delavnico ali pa so mislili na tiste primere v Srbiji, ko je sodišče že sklenilo upotenje v prisilno delavnico po zakonu z dne 2. avgusta 1921, pa se še ni izvršilo. Po formulaciji § 13. pa bi moral vsak višji državni pravdnik — za Srbijo in Črno goro ministrstvo samo — na eni strani pregledati vse spise od 2. avgusta 1921 sem in »po prostem preudarku« vrši svojo dolžnost, na drugi strani pa se mora oddaja v prisilno delavnico na podlagi razsodb, ki temelje na drugih zakonih izven onega z dne 2. avgusta 1921, vršiti vendar le še na podlagi starih predpisov ...

¹⁴⁾ V praksi bo pač iluzorično izterjavati od obsojenca samega stroške; saj je prišel v prisilno delavnico, ker ni mogel dokazati, da se preživlja na pošten način.

¹⁵⁾ Enaki predpisi veljajo tudi za Hrvatsko in Slavonijo, Vojvodino, Bosno in Hercegovino. Za Srbijo pa velja predpis §-a 325 a k. p., ki veli, da se smejo neki stroški izterjati iz imovine očeta obsojenca, če živi nemovitni obsojenec v zajednici z očetom in če je bilo kaznivo dejanje storjeno iz koristoljublja. Zadnji pogoj bi bil pač samo pri rufijanstvu mogoč, — če se sme tudi rufijanstvo šteti med »nečiste obrte« (čl. 6 zak. z dne 2. avgusta 1921).

V zadnjem § 14 uredbe si je minister pravde »pridržal« pravico, da avtentično tolmači to uredbo, jo izpreminja in dopolnjuje po posebnih predpisih. Da so nekatere izpremembe ali dopolnila nujno potrebne, po gorejšnjih izvajanjih ne bo lahko zanikati. Pri tem ne prikrivamo slutnje, da bodo drugi strokovnjaki, ki poznajo natančno organizacijo pobijanja delomrznosti v pravnem območju svoje pokrajine, iztaknili še nadaljnjih hib in neskladnosti z usporrednim pravom...¹⁶⁾ Če imamo že uredbo o ustroju ministrstva pravde z dne 14. decembra 1919 št. 168 Služb. Nov. (Ur. l. za Slov. št. 13 de 1920), ki ima ta čas še moč zakona,¹⁷⁾ in če pravi člen 10 te uredbe, da posluje stalni zakonodajni svet pri tem ministrstvu v svrhu, »da se zakonski načrti izdelujejo strokovno in skladno in da se neprestano dovršuje in izpopolnjuje veljavno zakonodavstvo«, — bi vendar kazalo, da bi se stalni zakonodajni svet zasllišal, preden se izda zakon ali uredba, ki posega tako živo v pravne in socialne razmere, kakor zakon z dne 2. avgusta 1921 in njegova izvršilna uredba. Vsaj ni treba, da bi bilo to zvezano z velikimi stroški, ker se mnenje oddá lahko p i s m e n o... Baš v naši kraljevini s tako pestro množino različnih zakonitih pokrajinskih predpisov bi se moralo tako postopati. Še tako priprava zakonodajnih del ni lahka stvar! Če se pa prepušča priprava zakonov, ki naj veljajo za celo državo enemu ali peščici veščakov, ki poznajo samo svoje pravne razmere — v Srbiji, potem seveda mora priti do zakonodajnih nezgod, ki vzbujajo v prečanskih pokrajinah mnogo in upravičene nevolje!¹⁸⁾

¹⁶⁾ V Vojvodini je n. pr. veljala določba § 17 ogrskega zakona čl. XXXVI. iz l. 1908, ki predvideva za nedoletnike od 12. do 18. leta, ki so ob času storitve hudodelstva ali pregreška za kaznivost dovolj razviti na umu in telesu kazni: ukor, odpust na poskušnjo, prisilno vzgojo in samo v najtežjih primerih — zapor. Vse te moderne tečevine uničuje zakon z dne 2. avgusta 1921 — in obsojenke od 16. do 18. leta pojdejo po prestani kazni zapora — v prisilno delavnico v Begunje, to pa seveda le radi pregreškov potepanja, pijančevanja in nečistega obrta, glede drugih težjih deliktov, osobito hudodelstev ostane pa pri milejših predpisih.

¹⁷⁾ »Uredba« stoji namreč pod števil. IV., 9. v »seznamu« Služb. Novin št. 195 z dne 9. septembra 1921 in je zakonodajni odbor narodne skupščine ni izpremenil!

¹⁸⁾ Govoril sem o naši zakonodaji *pro domo* obširno v svoji brošuri »Sadašnji položaj kaznenopravnog zakonodavstva kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca«, str. 35 do 38.

Književna poročila.

Zbornik znanstvenih razprav, II. letnik. Izdaja profesorski zbor juridične fakultete. V Ljubljani 1922. Samozaložba. Str. 197. Cena 35 Din.

Monografija »Kršitev mednarodnih obveznosti in njena pravna posledica (mednarodna krivica)« iz peresa prof. dr. Žolgerja se odlikuje pred drugimi prispevki letošnjega zbornika tako po važnosti predmeta kakor tudi po obsegu. Zato je postavljena po vsej pravici na prvo mesto v knjigi. Problem mednarodne krivice je eden najzamatnejših v meddržavnem pravu. Ni to posledica samo okolnosti, da se meddržavno pravo, kar se tiče dovršenosti, ne more postaviti ob strani n. pr. državnemu pravu, saj mnogi še dandanes odrekajo normam meddržavnega prava značaj »prava« — vzrok tiči tudi v tem, da so zadete po meddržavni krivici države, ki reagirajo nanjo več ali manj tako, kakor jim dopušča to njihova moč in veljava. To kažejo dovolj jasno tudi najnovejši svetovni dogodki. Potem ni čudno, da teoretiki dosedaj še niso došli do zadovoljivih zaključkov. Zato je spis dr. Žolgerja zaslužno delo in dragocen prispevek k teoriji meddržavnega prava.

Izhodišče raziskavanj mu je pojem meddržavnega delikta, ki ga skuša kar najtočneje opredeliti. Iz osnovne teze, ki jo je za pravo spoznal razvija nato nadaljnje zaključke z ostro logiko in pobijajoč pri tem naziranja nasprotnih avtorjev.

Po dr. Žolgerju je mednarodna krivica vsako dejanje (opustitev), ki nasprotuje meddržavni obveznosti države in ki ji zanjo preti meddržavna represalija. S tem poudarja dr. Žolger v nasprotju z drugimi pravilno pravno obveznost kot prvi *essentiale* temeljnega pojma ne pa pravni vir (običajno, pogodbeno pravo), iz katerega norma formalno poteka, in dalje določilo sankcije. Oblika, v kateri se prikazujeta ti dve določili, ni merodavna. Krivično dejanje je določeno le po obveznostni normi, žalitev, oškodovanje in pod. države niso kriteriji za določitev krivičnega dejanja. Tu bi bilo pripomniti, da prihaja pri vprašanju po naravi krivičnega dejanja vendar v poštev tudi značaj dejanja samega. Od številnih meddržavnih deliktov razpravlja obširno o kršitvah dolžnosti, urediti meddržavni normi primerno državni pravni red v državi, o odreki pravice tujcem ter napačni uporabi pravnega reda na tujce. Iz obveznostne norme je posneti tudi, za čigava dejanja je država odgovorna. Dr. Žolger polemizira na široko z zastopniki mnenja, da je odgovorna država samo za (kompetentne) čine svojih organov, ne pa tudi za one zasebnikov. Prepričevalno izvaja, da odgovarja država direktno za čine organov pri onih dolžnostih, ki so ji naložene izpolniti jih po organih, in za čine zasebnikov, ki jih ima izpolniti po zasebnikih. Ravno tako ni nobene razlike med dolžnostjo države, da prepreči in kaznuje dejanja organov in zasebnikov, če ji mednarodna

norma nalaga take obveze. Pri činih organov sploh ni merodavno, je-li pri učinku krivičnega dejanja organ prekoračil mejo svoje kompetence ali pa se gibal v nje okviru. Odgovornost države se ne osniva na osebni, marveč na stvarni podlagi. Obveznostna norma določa tudi nadaljnje pogoje, ob katerih postane dejanje delikt kot n. pr. čas in kraj, način, kako naj se opravi dolžno dejanje, zlasti pa je pravilu posneti, ali odgovarja država samo za krivdo ali pa tudi za posledek. Radi učinjene krivice posledice izvajati ima pravico samo razžaljenec in to tudi pri kršitvah kolektivnih pogob, ako ni drugačnega določila. Pravna posledica meddržavne krivice je pravica, uporabljati meddržavne represalije napram kršiteljici meddržavnega pravnega reda, ne pa dolžnost, učinjeno škodo popraviti. Ker je ta posledica pravica, zato se država, ki se proti njej upravičena represalija izvršuje, le-tej ne sme staviti v bran. Represalije so odredbe gospodarskega, političnega ali pa vojaškega značaja, nimajo značaja kazni in se značijo kot čin samopomoči; vendar obstoje pravne meje, v katerih se smejo vršiti, da po pozitivnem meddržavnem pravu so nekatere tipične oblike represalije točno določene (embargo, blokada, splošni gospodarski bojkot itd.). Tudi vojna je le način represalije.

Tej obširni študiji slede v zborniku še štiri razprave. Dasi so znatno krajše od prve, vendar po temeljitosti ne ostajajo zanjo, njih vsebina pa bo praktične juriste zanimala najbrž še bolj. Prikažemo naj jih na kratko. Pod naslovom »Državno in meddržavno pravo pod vidikom enotnega sistema« razpravlja prof. dr. Pitamic o razmerju med državnim in meddržavnim pravom in razvija bolj na široko že od Kelsena započeta raziskavanja v tem pravcu, da je meddržavno pravo pravo višje stopnje in državno pravo le del prvega. Velikanskega pomena bo, če prodre to naziranje tudi skoz in skoz v prakso.

Zaključki, do katerih prihaja prof. dr. Lapajne v razpravi »Meddržavno in medpokrajinsko stečajno pravo kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev« kažejo, da glede stečajnega prava med pokrajinami naše kraljevine nismo še dosti na boljšem kakor v razmerju napram tujim državam.

O »Posledicah državnega preobrata na polju patronatnega prava« piše prof. dr. Kušej. V skladu z doktrino zaključuje, da je radi preobrata večina javnih patronatov ugasnila, ostali so le stvarni in glede teh bi bil potreben sporazum med državo in cerkvijo, kdo bo izvajal prezentacijske pravice. Tako glede teh kakor tudi glede zasebnih patronatov je pisec mnenja, da nove razmere zahtevajo, da se patronati ali sploh ali pa samo fakultativno odpravijo ali pa vsaj temeljito preuredi.

Knjigo zaključuje razprava prof. dr. Dolenc: »Kriminalno politična presoja določil zadnjega odstavka čl. 12 Vidovdanske ustave«. O potrebi, umestnosti in upravičenosti določbe te vrste so pisali že mnogo in boj o tem najbrž ne bo potihnil, dokler bodo nastopale stranke, ki bodo naglašale, da je iz verskih razlogov dopustna

pripadnost edinole k njim. Po izčrpnem pregledu po tujih zakonodajah stavi avtor predloge de lege ferenda, ki ne morejo žaliti nikogar, pa bi uzakonjeni zadostno ščitili prostost poedinca in s tem omogočiti čistost volitev.

Dr. Sajovic.

Živojin Perić: 1.) Einheitsstaat oder Bundesstaat in Jugoslavien? Separatabdruck aus der Neuen Züricher Zeitung. Str. 1—16.

2.) L' unification de la législation civile en Yugoslavie. Extrait de la Revue Internationale de Sociologie (No de Juillet-Aout 1922) Paris, 7e Marcel Giard, Editeur 1922. Str. 1—22.

3.) Die Vereinheitlichung des Zivilrechtes in Jugoslavien. Separatabdruck aus der Schweiz. Juristen-Zeitung, Heft 10 von 15. November 1922. Zürich, 1922. Str. 1—16.

Vse tri razprave so v ozkem miselnem stiku, zato naj jih prikažemo skupno. Njih avtor prof. Perić ima svoje izrazito stališče glede shvačanja našega državnega ustroja. Že od leta 1918. zahteva, da naj se da naši državi oblika zvezne države. Med glavnimi razlogi, ki jih navaja v podkrepitev svoje zahteve, je pestrost naših različnih pravnih sistemov v naši državi, ki jo pisatelj imenuje pravno »anarhijo«. Glede vidovdanske ustave piše, da se mu zdi njen cilj, da hoče na nasilen in umeten način nacionalno edinstvo ustvariti, da pa bo to izbavilo samo odpore in boje, ki bodo silno škodovali okrepitvi naše mlade države. To bi bila osnova prve naznanjene brošure, a drugi dve sta nekako izvajanje miselnih konsekvenc iz te osnove. Vendar pa nista prosta prevoda iste razprave, pač pa se v miselni zgradbi in deloma tudi po vsebini strinjata. Francoska brošura je bolj znanstveno, nemška pa nekako publicistično pisana. Nemškemu tekstu bi mestoma prigovarjali napačno uporabo terminologije (po avstrijskem pravu je séparation de corps = Ehescheidung, divorce pa Ehetrennung in ne narobe, kakor rabi Perić na str. 9 brošure 2.). V splošnem pa je označiti vsebino drugih dveh brošur kakor poglobitev v vprašanje, zakaj je naše pravno stanje tako obupno pestro. Pisatelj navaja iz zgodovine pravnega razvoja za poedine pokrajine v poštev prihajajoče momente, ki morajo razkrajati pravno edinstvo. Osebito se peča z rodbinskim, bračnim ter zapuščinskim pravom v Srbiji in pa s stališčem žene napram možu, ki je v Srbiji pod vplivom turškega skoro poltisočletnega vpliva vse drugačno, kakor v prečanskih krajih. Takisto se zdi pisatelju velika zapreka za pravno edinstvo prednjačenje kolektivnega shvačanja lastninske pravice na nepremičninah, ki se je udejstvovalo v srbskih rodbinskih zadrugah, dočim stoje prečanski kraji pod silnim vplivom rimskega prava z individualnim shvačanjem lastninske pravice tudi glede nepremičnin. Zanimivo je, da očita pisatelj demokratskim strankam, da zametavajo zadruge, češ da so škodljive duhu podjetnosti, socialistom in komunistom pa, da ne marajo zadrug, ker sprečavajo proletarizacijo podeželnega prebivalstva in s tem zadržujejo socialno revolucijo.

Perić je glede možnosti pravnega zedinjenja v naši državi glede civilnega prava zelo črnogled. V francoski razpravi se dotika mimogrede

tudi težkoč zedinjenja glede kazenskega prava, spominjajoč se poročevalčeve razprave v Slov. Pravniku 1921 str. 114—127. Njemu obstoji cel problem pravnega zedinjenja v odgovoru na vprašanje: Pride-li do balkanizacije cele Jugoslavije ali do evropeizacije balkanskih dežel? — Mi nismo tako pesimistični in mislimo, da se dajo najti sredstva, ki morejo osobito v prehodni dobi prvih desetletij premostiti težkoče ki vodijo do evropeizacije pravnega stanja naše domovine. Ipak moramo Peričeva dela iskreno pozdravljati kot vsega uvaževanja vreden memento, da se ne udajajmo preveč optimizmu, ki bi utegnil več škoditi nego koristiti.

Dr. Metod Dolenc.

Razne vesti.

V Ljubljani, meseca septembra 1923.

— (Osebne vesti.) Z ukazom z dne 31. julija 1923. je bil postavljen za ministra pravde dr. Ninko Perić, dosedaj minister za socialno politiko. Dr. Hinko Irgolič v ministrstvu pravde je bil imenovan za inspektorja I razreda. — Imenovanja v sodni službi: Upravitelj oddelka ministrstva pravde v Ljubljani dvorni svetnik dr. Milan Škerlj je pomaknjen v IV. čin. razred; za namestnika državnega pravdnika sta imenovana sodnika dr. Lavo Mastnak v Ljubljani in Fran Kovač v Novem mestu; za sodnike so imenovani avskultanti: Ferdinand Nečemar za Kranj, Fran Ustar za Rogatec, Fran Detela za Trebnje, dr. Vinko Zorc za Ribnico, dr. Josip Novak za Ptuj, Anton Lovšin za Kočevje, Vinko Štrukelj za Krško, Silverij Pakiž za Kozje, Miroslav Rebula za Šmarje, dr. Mirko Kresnik za Ljubljano, Karl Turk za Kostanjevico, dr. Edvard Vračko in Ivan Mikluš za okrožje viš. dež. sodišča v Ljubljani; premeščeni so sodniki Franjo Zörer iz Kozjega in Josip Troje iz Krka v Litijo, dr. Fran Macarol iz Ljubljane v Celje in Vladimir Velušček iz Litije k viš. dež. sodišču v Ljubljano. Pravni praktikanti dr. Fran Mohar, dr. Julij Fellacher, dr. Jakob Svet, Miloš Lečnik, Zvonko Dokler, Miloš Senica, Vlado Rupnik, Stanko Štrukelj in Fran Zavašnik so imenovani za avskultante. — Pri upravnem sodišču v Celju so imenovani vladni koncipist Karel Trstenjak za tajnika I. razreda, sodnik dr. Fran Suhadolnik za tajnika II. razr., finančni koncipist dr. Vekoslav Voršič za pisarja I. razr. in vladni koncipist dr. Josip Orožim za pisarja II. razr. — Iz upravne službe. Imenovani so: okrajni glavar z nasl. in znač. vl. sv. Leon Grasselli in okrajni glavar Rajko Svetec za vladna svetnika; za okr. glavarje vlad. tajniki dr. Josip Hubad, Rihard Koropec, Gašper Lipovšek, dr. Peter Vavpotič, dr. Otmar Pirkmaier; za vladne

tajnike okrajni komisariji Stanko Masič, dr. Fran Bratina, Fran Levičnik, Anton Svetina, dr. Janko Vidic, Fran Maršič, dr. Anton Megušar, dr. Ivan Vidmar, Niko Brezigar, Fran Voušek, dr. Tina Čuš, Matko Kandrič in Mihael Zavadlal; za okrajna komisarja vladna koncipista Dominik Dereani in Matija Malešič. Premešeni so: vladni svetnik Friderik Loger v Kočevje, okrajni glavar dr. Fran Ogrin v Kamnik, okrajni komisar dr. Mirko Potočnik v Ljubljano in koncipist Jakob Počkaj v Mursko Soboto. — Pri finančni prokuraturi je imenovan dr. Fran Hubad za višjega finančnega svetnika. — Vladni svetnik dr. Ignacij Rutar je postavljen za direktorja poštnega čekovnega urada v Ljubljani. — Višjemu policijskemu komisarju Gustavu Pušu je podeljen naslov in značaj policijskega svetnika; policijski konc. praktikant dr. Angel Devescovi je imenovan za prov. policijskega koncipista. — Za notarja v Trziču je imenovan Janko Svetlič, v Rogatcu Lavoslav Sevnik, dr. Ivo Šorli je premeščen iz Rogatca v Šmarje, dr. Fran Prislán iz Trziča v Ribnico. — Odvetniško pisarno so otvorili: dr. Albin Suyer, dr. Viktor Moro in dr. Gregor Žerjav, vsi v Ljubljani, dr. Andrej Veble se preseli iz Sv. Lenarta v Maribor. — V pokoj so stopili načelnik oddelka ministrstva za prosveto in vere dr. Fran Skabrne, podpredsednik dež. sodišča z nasl. in znač. dv. svet. Fran Regally, višjega deželnega sodišča svetnik Aleksander Ravnihar, in vladni svetnik dr. Aleksander Kusy. Umrli je sodnik dr. Ljudevit Zupin. — Iz državne službe so izstopili okrajna sodnika dr. Fran Ženko in dr. Mile Jenko, sodnik dr. Maks Peterlin, okrajni komisar dr. Anton Kodre, vladni koncipist Heribert Svetel in avskultant Ferdinand Kvas. Izvrševanju odvetništva se je odpovedal odvetnik dr. Gvidon Sebre v Celju.

— (Zenačenje zakonov na Češkoslovaškem.) V Češkoslovaški republiki se vrše dela in priprave za pravno unifikacijo z največjo intenzivnostjo. Kakor znano, je bil osnutek splošnega dela kazenskega zakona izdan v tisku že pomladi leta 1921. Kazensko pravo je postavljeno na popolnoma nove temelje. Takoj nato se je pričel pripravljati posebni del in enotni kazenskopravni red. Razen tega se posveča največja skrb novi redakciji občega državlanskega zakonika. Prva redakcija državlanskega zakonika je bila v rokah petih komisij in je skoraj končana. V tisku so izdani in javni diskusiji predloženi elaborati že dveh komisij (splošni del, obligacijsko pravo in dedinsko pravo). V najkrajšem času se izdajo elaborati tudi ostalih komisij, na kar se izvrši končna revizija materiala. Reformno delo v kazenskem pravu in v državlanskem pravu se vrši v justičnem ministrstvu s sodelovanjem strokovnjakov iz krogov vseučiliških profesorjev in praktikov. Delo bo na ta način kmalu končano in kmalu bo rezultat tega dela predložen Narodnemu shromaždeni v potrditev. Zakon z dne 13. julija 1922. št. 246 zb. z. a. n. je pridelil pravosodnemu ministrstvu varstvene in skrbstvene posle na Slovaškem in v Podkarpatski Rusiji, ki jih je opravljaló dotlej notranje ministrstvo. Na-

mesto dosedanjih sirotinskih župnih stolic, mestnih in občinskih, so se s citiranim zakonom ustanovili državni varstveni (sirotinski) uradi prve stolice na sedežih okrajnih sodišč, podrejeni pravosodnemu ministru. Tem so nadrejeni varstveni uradi druge stolice na sedežih zbornih sodišč I. stopnje. Najvišja stopnja so varstveni uradi tretje stolice na sedežih sodnih tabul. Izvršilna naredba vpeljuje pri teh uradih podobno upravo in organizacijo kakor je pri sodiščih. V prvi stolici odločajo posamezniki na način, kakor sodniki poedinci pri okrajnih sodiščih, v drugi in tretji stolici pa kakor pri zbornih sodiščih sestavljeni senati. Za vodilne organe varstvenih uradov vseh stolic se zahteva ista kvalifikacija kakor za poklicne sodnike. Poleg teh najvažnejših legislativnih del so pripravljene že osnutki zakonov o avtorskem pravu, o založniški pogodbi in o kazenskem sodstvu nad mladino, dočim so že uzakonjeni novela k odvetniškemu redu ter zakona o prisegi oseb brez konfesije in o mešanem mednarodnem razsodišču.

Dr. Kr.

— (Ženska na porotni klopi v Nemčiji.) Z zakonom od 25. aprila 1923 je sledila Nemčija avstrijski zakonodaji in je pripustila za ljudske sodnike — skabine in porotnike — tudi ženske. Dočim so avstrijski in nemški načrti iz preteklega desetletja vedno poudarjali, da naj se ženske uporabljajo za ljudske sodnike samo, če je obtožena ženska ali mladostna oseba sploh, je sedaj prodrlo načelo, da je pripustiti ženske v vseh primerih; ali daje se jim neutesnjena pravica, da se same izključijo od sodstva za poedini primer. Kritika (Goldschmidt, Gleispach) je pač zahtevala obvezno udeležbo ljudskih sodnikov ženskega spola glede mladoletnikov do starosti 16 let, češ preko te dobe za razumevanje mladostne mentalitete ni več treba ženske. Inače pa je ista kritika grajala, da se po sedanji uredbi stvari i po avstrijskem i po nemškemu pravu prepušča udeležba žensk slepemu slučaju. »Uspeh utegne biti,« pravi Gleispach, »da bo nastop ljudskega sodnika ženskega spola v javnosti učinkoval takorekoč kakor pikanten dnevni dogodek«. Ako pa listamo po dnevnikih in se ozremo nekoliko po rubriki iz sodne dvorane, — vsaj kar se tiče avstrijskih dežela, — uverimo se lahko takoj, da je udejstvovanje žensk pri sodstvu značaj »pikantnosti« že popolnoma izgubilo.

Dr. M. D.

— (Kronika juridične fakultete v Ljubljani.) I. V poletnem semestru 1923 je ostalo število rednih in izrednih profesorjev nespremenjeno. Za honorarnega profesorja za finačnoupravno pravo je bil imenovan z dekretom z dne 29. junija 1923 dr. Karl Šavnik, delegat finančnega ministrstva v Ljubljani. Izvrševanje poslov honorarnega nastavnika je odpovedal dr. Henrik Steska.

II. V poletnem semestru od 21. februarja do 28. junija 1923 so predavali: r. prof. dr. Gregor Krek: Pandektno pravo: splošni nauki (4 ure) in Državlansko pravo: splošni del obveznega prava (4 ure); — r. prof. dr. Anton Skumovič: Institucije rimskega prava (3 ure) in Civilno pravdno postopanje (3 ure); — r. prof. dr. Rado Kušej: Cerkveno in versko pravo v kraljevini SHS (4 ure), Cerkveno kazensko

pravo (1 uro) in Državno cerkveno pravo (1 uro); — Kontr. r. prof. Mihajlo Jasinski: Pravna zgodovina južnih Slovanov (3 ure), Ruska pravna zgodovina (2 uri); — hon. prof. dr. Janko Polec: Zgodovinski razvoj sedanjega javnega in zasebnega prava (4 ure), Razvoj javnega prava v hrvatskih in srbskih deželah (2 uri); r. prof. dr. Stan ko Lapajne: Roditeljsko in skrbstveno pravo (2 uri), Meddržavno zasebno pravo (2 uri), Zavarovalna pogodba (1 uro), Obveznosti ex variis causarum figuris (1 uro); — hon. prof. dr. Milan Škerlj: Trgovinsko in menično pravo (3 ure); — hon. nast. ing. Igo Pehani: Rudarsko pravo (2 uri); — r. prof. dr. Metod Dolenc: Kazenskosodno postopanje (5 ur), kazensko pravo (prvi del) (1 uro), Temeljni problemi kriminalistike (1 uro); — r. prof. dr. Ivan Plečnik (od medic. fak.) Sodna medicina (2 uri); — r. prof. dr. Alfred Šerkó (od medic. fak.) Forenzična psihopatologija za juriste (1 uro); — r. prof. dr. Ivan Žolger: Obče mednarodno pravo (4 ure); Društvo narodov (2 uri); — r. prof. dr. Leonid Pitamic: Ustavno pravo kraljevine SHS (5 ur); Pravna filozofija (1 uro); izr. prof. dr. Gjorgje Tasić: Pravna filozofija (4 ure); Ustavopravna veda (2 uri); — kontr. r. prof. dr. Aleksander Bilimović: Narodno gospodarstvo (5 ur); — hon. nast. dr. Fran Skabrnè: Agrarsko, lovsko in ribarstveno pravo (3 ure); — r. prof. dr. Fran Eller: Uredba finančnega gospodarstva (2 uri), Davčna teorija in naše davčno pravo (3 ure); — izr. prof. dr. Mirko Kosić: Statistika in demografija (3 ure); Uvod v ekonomsko politiko in agrarna politika (2 uri); — hon. nast. dr. Alojzij Rant: Državno računostvje (2 uri). — Seminarje (konverzatorije, vaje) so imeli prof. Skumović, Jasinski, Škerlj, Pitamic, Bilimović, Eller in Kosić.

III. V predsedstvu izpraševalnih komisij za državne izpite so bili 1.) za pravnozgodovinski izpit: dr. Danilo Marajon kot predsednik, dr. Anton Skumović in dr. Gregor Krek kot podpredsednika; 2.) za pravosodni izpit: dr. Milan Škerlj kot predsednik, dr. Metod Dolenc in dr. Fran Tekavčič kot podpredsednika; 3.) za državoslovni izpit: dr. Ivan Žolger kot predsednik, Fran Kremenšek kot podpredsednik.

IV. V letnem semestru 1923 je bilo vpisanih 312 rednih, 6 izrednih, skupaj 318 slušateljev, med njimi 4 ženske.

V. Promovirali so za doktorje prava: dne 17. januarja 1923 Rudolf Adamič iz Nabrežine in Ernest Gorišek iz Griž pri Celju; dne 26. januarja 1923: Karel Škrinjar iz Sežane in Jakob Svet iz Unca; dne 27. junija 1923: Ivan Kavec iz Brega pri Breznici in Lovro Lipič iz Dobre vesi.

Dr. M. D.

